

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΗ

ΤΙΤΛΟΣ:

Εγχειρίδιο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων στην Ευρώπη

ΈΡΓΟ:

«Πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης της νεολαίας μέσω της εκπαίδευσης και της ενδυνάμωσης των εργαζομένων για τη νεολαία», που χρηματοδοτείται από την JUGEND für Europa, την Γερμανική Εθνική Επιτροπή του προγράμματος Erasmus+ Youth.

Οι εταίροι του έργου είναι:

- Outreach Hannover e.V., Γερμανία
- Association for improvement of modern living skills “Realization”, την Κροατία
- Active youth in happy Europe (AMUSE), Σερβία
- Out of the Box International, Βέλγιο
- Κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση sillogikis & κοινωνικής οφέλειας (Sustain events), Ελλάδα
- LINK DMT S.R.L.; Ιταλία
- Learning Wizard d.o.o., την Κροατία

ΕΚΔΟΤΗΣ:

Outreach Hannover e.V., Γερμανία

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ:

Berna Xhemajli
Stefan Manevski

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:

Stefan Manevski
Berna Xhemajli
Danijela Matorcevic
Pavle Jevdic
Predrag Tomašević
Marko Paunović
Evangelia (Iliana) Pazarzi
Čedo Velašević

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΑΓΓΛΙΚΑ:

Ευαγγελία (Ιλιάννα) Παζαρζή

ΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ:

Nikola Radovanović

Hannover, Γερμανία

2023

Table of Contents

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
Βασικές θεωρητικές έννοιες για τη ριζοσπαστικοποίηση και τον διαδικτυακό εξτρεμισμό ...	6
Παραπληροφόρηση	9
Γιατί η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση και οι ψευδείς ειδήσεις είναι σημαντικό ζήτημα για την εκπαίδευση των νέων;	10
Ποιες είναι οι βασικές προκλήσεις στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης στην εργασία για/με τη νεολαία;	10
Deepfakes	11
Διαδικτυακές πλατφόρμες που χρησιμοποιούνται από εξτρεμιστικές ομάδες.....	12
Αιτίες ριζοσπαστικοποίησης.....	14
Οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά αίτια	14
Πολιτικός, ιστορικός και ιδεολογικός εξτρεμισμός.....	15
Ψυχολογικά ζητήματα	17
Θρησκευτικά αίτια και πεποιθήσεις	18
Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στη ριζοσπαστικοποίηση των νέων	21
Ο ρόλος των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας (youth workers) στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης	23
Πρόληψη και ευαισθητοποίηση.....	23
Τομείς ανάπτυξης των ικανοτήτων των εργαζόμενων στον τομέα της νεολαίας	23
Κύρια ενδιαφερόμενα μέρη στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης.....	29
Ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της εκπαίδευσης.....	29
Ενδιαφερόμενα μέρη στην τομέα της κοινωνίας των πολιτών της νεολαίας	30
ΜΜΕ, μεσάζοντες στο Διαδίκτυο συμπεριλαμβανομένων εταιρειών τεχνολογίας.....	31
Καθορισμός μεθόδων και μεθοδολογιών στην εκπαίδευση για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης	33
Κριτική σκέψη	33
Γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας.....	34
Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας.....	37
Εργασία με/για τη νεολαία για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις	38
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	40
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	41

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ

Τίτλος Έργου: «Πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης των νέων μέσω της εκπαίδευσης και της ενδυνάμωσης των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας»

Περίληψη του έργου:

Η διαδικτυακή ριζοσπαστικοποίηση και ο βίαιος εξτρεμισμός είναι ζητήματα που εκτίθενται οι κοινότητες για πολλά χρόνια τώρα, ειδικά μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις σε διάφορες Ευρωπαϊκές πόλεις και τους πολέμους στον κόσμο. Εδώ και χρόνια, ο φόβος ότι οι νέοι μπορούν να αποτελέσουν ομάδα-στόχο από βίαιους εξτρεμιστές βρίσκεται στην προσοχή των κυβερνητικών ιδρυμάτων, των οικογενειών, των χώρων εργασίας καθώς και της κοινότητας. Αυτός ο φόβος έρχεται ακόμη περισσότερο σήμερα όπου αυτού του είδους το περιεχόμενο παρουσιάζεται, σχεδόν χωρίς έλεγχο ή μέτρο, στον ψηφιακό κόσμο. Οι νέοι είναι η πιο παρούσα κοινότητα στον διαδικτυακό κόσμο, μέσω της πρόσβασης σε διαφορετικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πλατφόρμες κ.λπ. Αυτό τους καθιστά ως μια από τις πιο ευάλωτες κοινότητες σε αυτό το φαινόμενο.

Κατά τη διάρκεια του Covid-19 το διαδικτυακό περιεχόμενο αγκαλιάστηκε ακόμη περισσότερο από τους νέους και ως εκ τούτου έχει αυξηθεί η πιθανότητα έκθεσης στη διαδικτυακή ριζοσπαστικοποίηση.

Είναι αναγκαίο οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας και οι εκπαιδευτικοί να αντιμετωπίσουν αυτό το ζήτημα και ταυτόχρονα να βρουν μια καινοτόμο απάντηση για να υποστηρίξουν τους εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας με νέες προσεγγίσεις, υλικά, ψηφιακά εργαλεία που συμβάλλουν στον καλύτερο αντίκτυπο στην επίλυση αυτού του ζητήματος.

Το έργο αναπτύσσει άμεσα τις γνώσεις και τις ικανότητές τους, παρέχοντας σε εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας, επαγγελματίες νεολαίας και οργανώσεις νεολαίας τα σχετικά δεδομένα, εργαλεία και εκπαίδευση στις ψηφιακές τους ικανότητες, αυξάνοντας έτσι το επίπεδο ποιότητας της εργασίας για νέους και την ικανότητά της να αντιμετωπίζει επείγουσες και αναδυόμενες θέματα. Αυτές οι ψηφιακές ικανότητες, για τους περισσότερους από τους εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας, δεν αποκτώνται κατά τη διάρκεια της επίσημης εκπαίδευσής τους και επομένως παραβλέπονται σε μεγάλο βαθμό.

Στον τομέα της εργασίας με/για τη νεολαία, μια ιδανική κοινωνία θα μπορούσε να περιγραφεί ως μια κοινότητα ενεργών πολιτών χωρίς αποκλεισμούς. Αυτή η έννοια της κοινότητας ενεργών πολιτών χωρίς αποκλεισμούς έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια, και ιδιαίτερα στους πρόσφατους καιρούς πανδημίας Covid-19, λόγω της πραγματικότητας της σημερινής κοινωνίας στην οποία η τεχνολογία αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία και συνεπώς έχει αντίκτυπο σε κάθε τομέα της ζωής.

Όχι μόνο ότι οι νέοι ασχολούνται σήμερα όλο και περισσότερο με τις νέες τεχνολογίες και τα ψηφιακά μέσα αντί να συμμετέχουν σε διαπροσωπικές δραστηριότητες κέντρων/κλαμπ νεότητας, καθώς επίσης και κατά την περίοδο των 2 ετών των μέτρων πανδημίας κατά του Covid-19 με τους περιορισμούς στα ταξίδια και τις διαπροσωπικές δραστηριότητες των νέων - είχαν ως αποτέλεσμα την έλλειψη/μείωση της αλληλεπίδρασης των νέων με τους συνομηλίκους τους από άλλες χώρες και κοινότητες, γεγονός που αύξησε περαιτέρω τον πιθανό αντίκτυπο της αρνητικής επιρροής της (διαδικτυακής) ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ/προς τους νέους.

Τα τελευταία 2 χρόνια, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας και οι οργανώσεις νεολαίας μείωσαν τον αριθμό των δια ζώσης ευρωπαϊκών δραστηριοτήτων εργασίας για νέους, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του αριθμού των νέων που επωφελούνται από τέτοιες δραστηριότητες που εμπνέουν τη διαπολιτισμική μάθηση/διάλογο, την αποδοχή άλλων και ευρωπαϊκή ιθαγένεια. Επιπλέον, ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρεάζει τους νέους αρνητικά.

Πιστεύουμε ότι οι νέοι που έχουν περάσει από περισσότερους τομείς της εργασίας με/για τη νεολαία που προάγουν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια και τις αξίες, είναι πιο ανθεκτικοί απέναντι στις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις τόσο των μέτρων απομόνωσης της πανδημίας όσο και του μίσους και της ριζοσπαστικοποίησης που σχετίζεται με τον πόλεμο που διαδίδεται στο διαδίκτυο και εκτός διαδικτύου.

Καθώς έχουμε παρατηρήσει μείωση του αριθμού των δικαιούχων, οι νέοι έχουν ευκαιρίες για ποιοτική αλληλεπίδραση με συνομηλικούς από άλλες χώρες/κοινότητες και αύξηση της αρνητικής επιρροής της διαδικτυακής ριζοσπαστικοποίησης σε αυτούς στις κοινότητές μας και μεταξύ των οργανώσεων νεολαίας (εργασίας), συγκεντρωθήκαμε και έχουμε κίνητρο να κάνουμε αυτό το έργο που θα μας βοηθήσει στην αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης.

Στόχος του έργου:

- Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των δυνατοτήτων των εργαζομένων για τη νεολαία και των νέων για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μέσω της ανάπτυξης εκπαιδευτικών μεθοδολογιών και εργαλείων που υποστηρίζουν την εργασία των νέων κατά της διαπροσωπικής και διαδικτυακής ριζοσπαστικοποίησης.

Ειδικό Στόχοι του Έργου:

- Ευαισθητοποίηση σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις της ριζοσπαστικοποίησης και εκπαίδευση των νέων (κυρίως και περιθωριοποιημένων) για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μέσω της ανάπτυξης εμπνευσμένου εγχειριδίου, εργαλειοθήκης, καθώς και της πλατφόρμας ηλεκτρονικής μάθησης (e-learning).
- Ενδυνάμωση των εργαζομένων για τη νεολαία και βελτίωση της διαχείρισης γνώσεων των οργανισμών μας στη θεωρία και την πράξη για την οικοδόμηση ικανοτήτων των εργαζομένων για νέους στην πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μέσω της ανάπτυξης ενός καινοτόμου προγράμματος σπουδών και e-learning μαθήματος.
- Ανταλλαγή καλών πρακτικών και περαιτέρω ανάπτυξη αποτελεσματικής εταιρικής σχέσης μεταξύ εταιρών από 6 ευρωπαϊκές χώρες (και όχι μόνο) με διαφορετικές πραγματικότητες σχετικά με την εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση και τις πρακτικές για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και την πρόληψή της στην κοινότητα.

Οι δραστηριότητες του Έργου είναι:

- A1 – Διαχείριση Έργου
- M1 – 1 Εταιρική Συνάντηση
- O1 – Εγχειρίδιο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων στην Ευρώπη
- O2 – Εργαλειοθήκη για την ενδυνάμωση των νέων που συνηγορεί κατά της ριζοσπαστικοποίησης στην Ευρώπη
- O3 – Πρόγραμμα μαθημάτων «Ενδυνάμωση των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων»
- M2 – 2 Εταιρική Συνάντηση
- O4 – Διαδικτυακό μάθημα (E-Learning) «Ενδυνάμωση των εργαζομένων για νέους και των ηγετών συνομηλικών νέων για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων»
- O5 – Διαδικτυακή πλατφόρμα στην εργασία με/για τους νέους and πρωτοβουλίες των νέων κατά της ριζοσπαστικοποίησης
- C1 – LTTA εκπαίδευση για εκπαιδευτές
- Εθνικά μαθήματα κατάρτισης
- E1, E2, E3, E4 – Εθνικά Συνέδρια στην Ιταλία, την Κροατία, τη Σερβία και την Ελλάδα

-
- Ε5, Ε6 – Παγκόσμια Συνέδρια στο Βέλγιο και τη Γερμανία
  - Μ3 – 3 Εταιρική Συνάντηση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ορισμένες ιδέες είναι ριζοσπαστικές ή ακραίες, αλλά οδηγούν στη βελτίωση των κοινωνιών και της ανθρωπότητας. Ωστόσο, υπάρχουν επίσης ριζοσπαστικές ιδέες για το πώς πρέπει να μοιάζουν οι κοινωνίες, οι οποίες είναι ενάντια στα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των άλλων. Αυτές οι ιδέες προωθούν πράξεις βίας ως εκδήλωση μίσους, μισαλλοδοξίας, διακρίσεων ή εγκλημάτων γενικότερα. Σε αυτό το εγχειρίδιο, εξετάζουμε τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τον διαδικτυακό εξτρεμισμό (που οδηγεί σε βία, εγκλήματα μίσους, τρομοκρατία κ.λπ.). Πολλοί διεθνείς οργανισμοί και διακυβερνητικά όργανα ορίζουν τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό ως αρνητική διαδικασία μόνο όταν γίνεται βίαιη, οδηγεί σε βλάβη, εγκλήματα μίσους ή τρομοκρατία.

Η καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού σημαίνει εφαρμογή στρατηγικών και μέτρων που χρησιμεύουν στην αποδόμηση των εξτρεμιστικών αφηγήσεων και προωθούν μη βίαιες εναλλακτικές. Οι πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν στις βίαιες εξτρεμιστικές και ριζοσπαστικές ομάδες ελεύθερη πρόσβαση σε τεράστιο κοινό, και αυτές είναι οι ίδιες πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνται από όλους τους άλλους. Οι εξτρεμιστικές ομάδες ή οι κήρυκες μίσους ή οι στρατολόγοι τους δημιουργούν συχνά τοπικές ομάδες συνομιλίας (local level chat groups) όπου παραπληροφορούν από το δικό τους blog και μοιράζονται ψεύτικες ειδήσεις. Ο αντίκτυπος της πανδημίας COVID-19 έχει ωθήσει τους νέους (και όλους τους άλλους) στους διαδικτυακούς χώρους και έχει ξεκινήσει ένα νέο κύμα εξτρεμισμού, που τροφοδοτείται από ιδέες ριζοσπαστικοποίησης ενάντια στις αρχές, τις κυβερνήσεις, τα εμβόλια και δημιουργούν θεωρίες συνωμοσίας που υπονομεύουν τη συμβίωση διαφορετικών κοινωνιών κάτω από τους ίδιους κανόνες.

Σε αυτή την περίπλοκη κατάσταση, τι μπορούν πραγματικά να κάνουν οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας;

Ο εργαζόμενος στον τομέα της νεολαίας δεν είναι υπερήρωας, ακόμα κι αν μερικές φορές νομίζουμε ότι είναι. Στο πλαίσιο αυτό, το έργο για την πρόληψη του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτυακού μεταξύ των νέων είναι ένα σύνθετο και πολύπλευρο ζήτημα. Αυτό το εγχειρίδιο εξετάζει ορισμένες προσεγγίσεις όπου οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, καθώς είναι οι πρώτοι στη σειρά για τη δημιουργία θετικών σχέσεων με τους νέους. Η εργασία με/για τους νέους αφορά επίσης την ενεργό συμμετοχή και τη δέσμευση, όπου σε μερικές περιπτώσεις αυτό γίνεται μέσω δομών συμμετοχής, και σε άλλες μπορεί να γίνεται με δραστηριότητες όπως ο αθλητισμός, οι τέχνες, ο εθελοντισμός κ.λπ. Το σημαντικό μέρος είναι να υποστηρίξουμε τους νέους να οικοδομήσουν κοινωνικές διασυνδέσεις και να δημιουργήσουν τις δικές τους ομάδες που μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο να αισθάνονται απομονωμένοι και ευάλωτοι σε εξτρεμιστικές και ριζοσπαστικές στρατολογήσεις.

Με ένα πιο δομημένο τρόπο, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν επίσης να προωθήσουν τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και την κριτική σκέψη υποστηρίζοντας τους νέους να εξετάσουν τις πηγές και την εγκυρότητα των πληροφοριών, να κατανοήσουν το πλαίσιο και την πρόθεση των μηνυμάτων από τα μέσα ενημέρωσης και τις διαδικτυακές πλατφόρμες. Στον κόσμο της υπερπαραγωγής πληροφοριών, όταν όλοι είναι δημιουργοί περιεχομένου, οι ικανότητες κατανόησης και διαχείρισης των μέσων είναι σημαντικές.

Αυτό το εγχειρίδιο έχει σχεδιαστεί ως λεπτομερής οδηγός για την υποστήριξη και την ενίσχυση των ικανοτήτων των νέων ανθρώπων στην εκπαίδευση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και την προώθηση αυτής του σκοπού μεταξύ των νέων. Αποτελείται από θεωρητικές και εννοιολογικές ενότητες για περαιτέρω ανάπτυξη γνώσεων των νέων σε αυτό το θέμα. Το περιεχόμενο αυτού του εγχειριδίου και τα θέματα που καλύπτονται διαρθρώνονται σε διαφορετικά κεφάλαια, το καθένα παρουσιάζοντας μια συγκεκριμένη πτυχή της εκπαίδευσης για την

πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων. Συγκεκριμένα, το εγχειρίδιο οργανώνεται με τον εξής τρόπο:

- Ξεκινά με βασικές θεωρητικές έννοιες για τη ριζοσπαστικοποίηση και τον διαδικτυακό εξτρεμισμό και εξετάζει επίσης τις βασικές προκλήσεις που θέτει η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα.
- Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στη ριζοσπαστικοποίηση μεταξύ των νέων λαμβάνεται επίσης υπόψη και διερευνάται.
- Τέλος, εξετάζει περισσότερο στο μέλλον και τον ρόλο των εργαζομένων για νέους στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης καθώς και ορισμένους τομείς ικανοτήτων για την ανάπτυξη του εργαζομένου για νέους. Προσφέρει επίσης μια χαρτογράφηση των βασικών ενδιαφερομένων για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης
- Προκειμένου να εμπνεύσει μελλοντικές δράσεις, περιέχει ορισμένες χρήσιμες μεθοδολογίες για την εκπαίδευση σχετικά με την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης, όπως η κριτική σκέψη, ο διαδικτυακός εγγραμματισμός, η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας και της εργασίας με/για τη νεολαία για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις

Ελπίζουμε ότι αυτό το εγχειρίδιο είναι ένα πρώτο βήμα προς τον επανασχεδιασμό της εργασίας για τους νέους ώστε να χρησιμεύσει ως μηχανισμός πρόληψης της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού. Στην εφαρμογή του, ενθαρρύνεται να εφαρμόσει την προσέγγιση που βασίζεται στα δικαιώματα, με και για τους νέους άμεσα. Είναι υψίστης σημασίας να ακούσουμε τους νέους, τους γονείς τους και τα μέλη της κοινότητας για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών προγραμμάτων κατά της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού.

Βασικές θεωρητικές έννοιες για τη ριζοσπαστικοποίηση και τον διαδικτυακό εξτρεμισμό

Η ριζοσπαστικοποίηση και ο εξτρεμισμός δεν αποτελούν νέα απειλή για την κοινωνία, καθώς αυτά τα φαινόμενα υπήρχαν με διαφορετικές μορφές και εκδηλώσεις σε όλη την ιστορία της ανθρωπότητας. Ωστόσο, ο διαδικτυακός εξτρεμισμός είναι ένα νέο φαινόμενο, καθώς οι διαδικτυακοί χώροι έχουν αναδυθεί και εξελιχθεί τόσο γρήγορα που το τρέχον νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί για τη διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων μας δεν μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε αυτή τη νέα πρόκληση.

Πολλοί διεθνείς οργανισμοί και διακυβερνητικά όργανα ορίζουν τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό ως αρνητική διαδικασία μόνο όταν γίνεται βίαιη, οδηγεί σε βλάβη, εγκλήματα μίσους ή τρομοκρατία. Για παράδειγμα, ο ΟΑΣΕ ορίζει «τη ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί στην τρομοκρατία (ως μια) τη δυναμική διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο αποδέχεται την τρομοκρατική βία ως πιθανή, ίσως και νόμιμη, πορεία δράσης. Αυτό μπορεί τελικά, αλλά όχι απαραίτητα, να οδηγήσει αυτό το άτομο να συνηγορήσει, να υποστηρίξει ή να εμπλακεί σε τρομοκρατία.»¹

Επιπλέον, πολλές χώρες έχουν επίσης τους δικούς τους ορισμούς για τον βίαιο εξτρεμισμό. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι ο Καναδάς όπου ο βίαιος εξτρεμισμός είναι «πεποιθήσεις και ενέργειες ανθρώπων που υποστηρίζουν ή χρησιμοποιούν βία για την επίτευξη ακραίων ιδεολογικών, θρησκευτικών ή πολιτικών στόχων.» Στην Αλβανία, για παράδειγμα, ορίζεται ως «η χρήση βίας για την επιδίωξη πολιτικών στόχων». Η USAID – η Αμερικανική αναπτυξιακή υπηρεσία τον ορίζει ότι «υποστηρίζει, εμπλέκεται, προετοιμάζει ή υποστηρίζει με άλλο τρόπο τη βία με ιδεολογικά κίνητρα ή δικαιολογημένα για την προώθηση κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών στόχων».²

Ο ορισμός του διαδικτυακού εξτρεμισμού είναι μια συνεχής προσπάθεια, ειδικά καθώς μπορεί να συνδεθεί με εκφράσεις διαδικτυακής ρητορικής μίσους, χρήση διαδικτυακών πλατφορμών που προωθούν τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τρομοκρατία, πρόκληση για εγκλήματα μίσους ή οργάνωση βίαιου όχλου. Ωστόσο, είναι δυνατό ένα άτομο ή μια ιδεολογία να είναι εξτρεμιστική και ωστόσο μη βίαιη. Ιστορικά, πολλές ιδέες που έφεραν πρόοδο στην κοινωνία θεωρήθηκαν ακραίες ιδέες, αλλά με την πάροδο του χρόνου, η συζήτηση με σεβασμό, η προώθηση της ιδέας, οι ακαδημαϊκές κριτικές, η συμμετοχή των επαγγελματιών και η διαφανής λήψη αποφάσεων έγιναν αποδεκτές στην κοινωνία. Είναι σημαντικό για τις δημοκρατικές κοινωνίες να υποστηρίζουν μεταξύ άλλων την ελευθερία του λόγου, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία των πεποιθήσεων.

Η λέξη κλειδί σε αυτόν τον ορισμό είναι η πράξη βίας ως εκδήλωση μίσους, μισαλλοδοξίας, διακρίσεων ή εγκλήματος γενικότερα. Επομένως, σε αυτό το εγχειρίδιο, όταν αναφερόμαστε στη ριζοσπαστικοποίηση και τον διαδικτυακό εξτρεμισμό κατανοούμε και αναφερόμαστε στη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση (που οδηγεί στην τρομοκρατία) και στον διαδικτυακό εξτρεμισμό (που οδηγεί στη βία, εγκλήματα μίσους, τρομοκρατία κ.λπ.). Η καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού σημαίνει εφαρμογή στρατηγικών και μέτρων που χρησιμεύουν για την αποδόμηση τρομοκρατικών αφηγήσεων και την προώθηση υγιών εναλλακτικών. Αυτό μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την αποκατάσταση και την επανένταξη πρώην βίαιων εξτρεμιστών παραβατών. Αυτά τα μέτρα αντιμετώπισης μπορούν να γίνουν μόνο σύμφωνα με τα πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

¹ Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014), σελ. 15. Διαθέσιμο στο: <https://www.osce.org/secretariat/111438?download=true>

² Ο.π

διασφαλίζοντας ότι δεν στρέφονται σε αδικαιολόγητες πιέσεις ή επιθέσεις σε όσους έχουν διαφορετική γνώμη, που συμμετέχουν σε πολιτικές συζητήσεις και επικρίνουν πολιτικές και πολιτικές ή εκείνους που προέρχονται από μειονότητα και ευάλωτες ομάδες.

Μερικοί από τους πιο σαφείς ορισμούς σχετικά με αυτούς τους όρους παρέχονται στην Εθνική Στρατηγική της Κυβέρνησης του Καναδά για την Αντιμετώπιση της Ριζοσπαστικοποίησης στη Βία:

«**Ριζοσπαστικοποίηση** είναι μια διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα υιοθετεί σταδιακά ακραίες θέσεις ή ιδεολογίες που αντιτίθενται στο status quo και αμφισβητούν τις κυρίαρχες ιδέες.

Ριζοσπαστικοποίηση στη βία είναι η διαδικασία με την οποία άτομα και ομάδες υιοθετούν μια ιδεολογία ή/και ένα σύστημα πεποιθήσεων που δικαιολογεί τη χρήση βίας προκειμένου να προωθήσουν τον σκοπό τους.

Βίαιος εξτρεμισμός είναι ένας όρος που περιγράφει τις πεποιθήσεις και τις πράξεις ανθρώπων που υποστηρίζουν ή χρησιμοποιούν βία για την επίτευξη ακραίων ιδεολογικών, θρησκευτικών ή πολιτικών στόχων»³

Το Σχέδιο Δράσης του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ το 2015 για την Πρόληψη του Βίαιου Εξτρεμισμού βλέπει αυτό το έργο ως ένα σύνολο ευρέων και συστηματικών μέτρων που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των παραγόντων του βίαιου εξτρεμισμού. Δίνει έμφαση στην «αντιμετώπιση των συνθηκών που ευνοούν την τρομοκρατία», ενώ «διασφαλίζει τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους και το κράτος δικαίου κατά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Το Σχέδιο Δράσης υποστηρίζει ότι «η δημιουργία ανοιχτών, δίκαιων, χωρίς αποκλεισμούς και πλουραλιστικών κοινωνιών, βασισμένων στον πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και με οικονομικές ευκαιρίες για όλους, αντιπροσωπεύει την πιο απτή και ουσιαστική εναλλακτική στον βίαιο εξτρεμισμό (...)»⁴

Σε μια προσέγγιση εστιασμένη στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) έχει εκδώσει αρκετές συστάσεις πολιτικής που συνδέονται με το θέμα του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης. Όπως αναφέρεται στον ιστότοπο της ECRI, είναι ένα μοναδικό όργανο εμπειρογνομόνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που παρακολουθεί τη δράση κατά του ρατσισμού, των διακρίσεων (με βάση τη «φυλή», το εθνικό ή εθνικό υπόβαθρο, το χρώμα του δέρματος, την ιθαγένεια, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου), και η μισαλλοδοξία στην Ευρώπη. Η ECRI είναι ένας ανεξάρτητος μηχανισμός παρακολούθησης με μέλη που είναι εμπειρογνώμονες από 46 χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Διορίζονται με βάση την ανεξαρτησία, την αμεροληψία, την ηθική εξουσία και την αναγνωρισμένη πείρα τους στην αντιμετώπιση ζητημάτων ρατσισμού και μισαλλοδοξίας.⁵

Μερικές από τις βασικές συστάσεις πολιτικής της ECRI που αγγίζουν το θέμα είναι οι ακόλουθες:

- Η Σύσταση Γενικής Πολιτικής αριθ. 6 της ECRI σχετικά με την Καταπολέμηση της διάδοσης ρατσιστικού, ξενοφοβικού και αντισημιτικού υλικού μέσω του Διαδικτύου. Αυτή η σύσταση αφορά τη διάδοση ρατσιστικού υλικού μέσω του Διαδικτύου, που συχνά γίνεται από διαδικτυακές εξτρεμιστικές ομάδες. Η Σύσταση ζητά από τις κυβερνήσεις να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, για να δράσουν αποτελεσματικά κατά της χρήσης του Διαδικτύου για ρατσιστικούς, ξενοφοβικούς και αντισημιτικούς σκοπούς.

³ Government of Canada, National Strategy on Countering Radicalisation to Violence of Canada, 2018, σελ. 7, ISBN: 978-0-660-28894-9

⁴ UN Secretary General's 2015 Plan of Action to Prevent Violent Extremism είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/674

⁵ European Commission's against racism and intolerance, info leaflet, Council of Europe, <https://rm.coe.int/leaflet-ecri-2022/1680a969e9>

- Η Σύσταση Γενικής Πολιτικής αριθ. 8 της ECRI σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού κατά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας εστιάζει στον τρόπο διασφάλισης ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των ατόμων να είναι απαλλαγμένα από ρατσισμό και φυλετικές διακρίσεις. Εν συντομία, στοχεύει να διασφαλίσει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονται σεβαστά κατά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ως εκδήλωση ριζοσπαστικοποίησης).

Οι ευρωπαϊκές χώρες παραμένουν ευάλωτες σε απειλές που προκαλούνται από τον βίαιο εξτρεμισμό. Ειδικά οι νέοι πέφτουν θύματα των δραστηριοτήτων στρατολόγησης βίαιων εξτρεμιστικών οργανώσεων ή άλλων μορφών βίαιων ομάδων. Ο πρόσφατος πόλεμος στην Ουκρανία καθώς και η κρίση του COVID-19 έχουν αναδείξει έναν νέο τύπο διαδικτυακού υβριδικού πολέμου, ο οποίος επηρεάζει τις ορθολογικές αποφάσεις και την κριτική σκέψη των νέων. Αυτό γίνεται πιο επιβλαβές σε καταστάσεις συνεχιζόμενης αστάθειας, μακροχρόνιων εντάσεων κατά των μειονοτήτων και της μετανάστευσης και της πολύ ισχυρής εμπλοκής των πολιτικών εξτρεμιστών με τους νέους που παραμένουν μια διαρκής απειλή για την ασφάλειά τους. Αυτές οι εξτρεμιστικές ομάδες συνεχίζουν να εμφανίζονται σε όλη την Ευρώπη, τροφοδοτώντας την αυξημένη μισαλλοδοξία και τη βία με ιδεολογικά κίνητρα. Στην ευρωπαϊκή ήπειρο, υπήρξε μεγάλος αριθμός θυμάτων ως αποτέλεσμα της τρομοκρατίας. Τα τελευταία 50 χρόνια, η Παγκόσμια Βάση Δεδομένων για την Τρομοκρατία διαπίστωσε ότι στην Ανατολική Ευρώπη σημειώθηκαν 5326 τρομοκρατικά περιστατικά με πάνω από το 25% από αυτά να έχουν θύματα. Στη Δυτική Ευρώπη ο αριθμός των περιστατικών είναι πάνω από 3 φορές μεγαλύτερος και ανέρχεται σε 17328.⁶

---

⁶ Πραγματοποιήθηκε αναζήτηση στην Παγκόσμια Βάση δεδομένων για την Τρομοκρατία <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?region=8>

Παραπληροφόρηση

Η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση και οι ψεύτικες ειδήσεις έχουν τη δυνατότητα να πολώσουν την κοινή γνώμη, να προωθήσουν τον βίαιο εξτρεμισμό και τη ρητορική μίσους και, τελικά, να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη στη δημοκρατική κοινωνία.⁷ Η παραπληροφόρηση και η δημιουργία φούσκας πληροφοριών ή ηχοθαλάμων έχει ισχυρές δυνατότητες να οδηγήσει σε ριζοσπαστικοποίηση και να έχει άμεσες επιπτώσεις στους νέους που είναι ευάλωτοι πιθανοί στόχοι στη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό. Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένα στοιχεία και στοιχεία σχετικά με την παραπληροφόρηση στην ΕΕ⁸:

1. Δύο τρίτα των πολιτών της ΕΕ δηλώνουν ότι έρχονται αντιμέτωποι με ψεύτικες ειδήσεις το λιγότερο μια φορά την εβδομάδα.
2. Πάνω από το 80% των πολιτών της ΕΕ δηλώνει ότι αντιμετωπίζει τις ψεύτικες ειδήσεις ως ζήτημα για τη χώρα τους όσο και για τη δημοκρατία γενικότερα
3. Οι μισοί πολίτες της ΕΕ ηλικίας 15-30 λένε ότι χρειάζονται κριτική σκέψη και δεξιότητες πληροφόρησης για να τους βοηθήσουν να καταπολεμήσουν τις ψευδείς ειδήσεις και τον εξτρεμισμό στην κοινωνία.

Οι όροι «προπαγάνδα», «παραπληροφόρηση» και «ψευδείς ειδήσεις» συχνά αλληλοκαλύπτονται ως προς το νόημα. Χρησιμοποιούνται για να αναφερθούν σε μια σειρά τρόπων με τους οποίους η ανταλλαγή πληροφοριών προκαλεί βλάβη, ηθελημένα ή ακούσια – συνήθως σε σχέση με την προώθηση μιας συγκεκριμένης ηθικής ή πολιτικής αιτίας ή άποψης. Είναι δυνατό να διαχωριστούν τρεις σαφώς διαφορετικές χρήσεις πληροφοριών που εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία:⁹

- Παραπληροφόρηση (misinformation) - ψευδείς πληροφορίες που κοινοποιούνται χωρίς πρόθεση πρόκλησης βλάβης
- Παραπληροφόρηση (disinformation) - ψευδείς πληροφορίες που κοινοποιούνται σκόπιμα για να προκαλέσουν βλάβη
- Κακή πληροφόρηση - αληθινές πληροφορίες που κοινοποιούνται σκόπιμα για να προκαλέσουν βλάβη.

Αν και κανένα από αυτά τα φαινόμενα δεν είναι νέο, έχουν αποκτήσει νέα σημασία πρόσφατα με την ευρεία διαθεσιμότητα εξελιγμένων μορφών τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών. Η κοινή χρήση κειμένου, εικόνων, βίντεο ή συνδέσμων στο διαδίκτυο, για παράδειγμα, επιτρέπει στις πληροφορίες να γίνονται viral μέσα σε λίγες ώρες.

Η έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει ότι «για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τη ρύπανση των πληροφοριών, πρέπει να κατανοήσουμε τα συναισθηματικά και τελετουργικά στοιχεία της επικοινωνίας. Το πιο «επιτυχημένο» προβληματικό περιεχόμενο είναι αυτό που παίζει με τα συναισθήματα των ανθρώπων και ενθαρρύνει συναισθήματα ανωτερότητας, θυμού ή φόβου. Αυτός είναι επίσης ο τύπος περιεχομένου που αρέσει και κοινοποιείται περισσότερο, συχνά χωρίς να έχει πραγματικά διαβαστεί ή κατανοηθεί. Η έκθεση τονίζει ότι ο βασικός σκοπός της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, που υπερβαίνει κατά πολύ τη λειτουργία της μετάδοσης πληροφοριών, βρίσκεται στην εκπροσώπηση κοινών πεποιθήσεων».¹⁰

⁷ Αντιμέτωπη προπαγάνδας, παραπληροφόρησης και ψεύτικων ειδήσεων, εκστρατεία Free to speak, safe to learn του Συμβουλίου της Ευρώπης <https://www.coe.int/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>

⁸ Flash Eurobarometer 464, 2018, https://data.europa.eu/data/datasets/s2183_464_eng?locale=en

⁹ Wardle & Derakhshan, H., 2017. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg, France: Council of Europe.

¹⁰ Wardle & Derakhshan, H., 2017. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg, ο,π.

Όταν οι περισσότερες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε οι άνθρωποι να «αποτελούν» δημόσια μέσω likes, σχολίων ή κοινοποιήσεων, είναι εύκολο να καταλάβουμε γιατί το συναισθηματικό περιεχόμενο ταξιδεύει τόσο γρήγορα και ευρέως, ακόμη και όταν βλέπουμε μια έκρηξη σε οργανισμούς ελέγχου πληροφοριών και απομυθοποίησης.

Γιατί η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση και οι ψευδείς ειδήσεις είναι σημαντικό ζήτημα για την εκπαίδευση των νέων;

Σύμφωνα με την εκστρατεία «Free to Speak, Safe to Learn» του Συμβουλίου της Ευρώπης, η τεχνολογία της πληροφορίας και της επικοινωνίας είναι τόσο κομβική για τη ζωή των νέων στις μέρες μας, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην προπαγάνδα, την παραπληροφόρηση και τις ψεύτικες ειδήσεις. Οι νέοι αφιερώνουν σημαντικό μέρος του χρόνου τους παρακολουθώντας τηλεόραση, παίζοντας διαδικτυακά παιχνίδια, συζητώντας στο διαδίκτυο, γράφοντας blog, ακούγοντας μουσική, δημοσιεύοντας φωτογραφίες τους και αναζητώντας άλλα άτομα με τα οποία θα επικοινωνήσουν διαδικτυακά. Βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις πληροφορίες που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο για τη γνώση τους για τον κόσμο και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα.¹¹

Αυτή είναι μια νέα ικανότητα, η ικανότητα αντιμετώπισης ειδήσεων, συμπεριλαμβανομένης της παραπληροφόρησης ή των ψεύτικων ειδήσεων που πολλοί γονείς δεν έχουν. Ως εκ τούτου, οι νέοι θα πρέπει να έχουν κάποια επαρκή τεχνική επάρκεια για να συμβαδίζουν με την έκθεσή τους στο διαδίκτυο ή ακόμη και να αναλάβουν τον ρόλο να εκπαιδεύσουν τους γονείς τους σχετικά με τους κινδύνους της παραπληροφόρησης. Πολλά σχολεία δεν παρέχουν στους νέους τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και πληροφόρησης στις οποίες δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στο σπίτι, επομένως ο ρόλος της εργασίας για νέους σε αυτή την περίπτωση είναι ζωτικής σημασίας.

Το Πλαίσιο Αναφοράς Αρμοδιοτήτων για τον Δημοκρατικό Πολιτισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης απαριθμεί επίσης την ικανότητα κριτικής απόκρισης στην διαδικτυακή προπαγάνδα, την παραπληροφόρηση και τις ψεύτικες ειδήσεις. Για τον νέο ψηφιοποιημένο κόσμο, αυτές είναι σημαντικές δημοκρατικές ικανότητες εκτός από την αναλυτική και κριτική σκέψη, καθώς και τη γνώση και την κριτική κατανόηση του κόσμου.

Το παράδειγμα της «έλλειψης πληροφοριών» δεν είναι πλέον αληθινό, καθώς υπάρχουν πολλές διαθέσιμες πληροφορίες (κάποιες αληθινές και άλλες ψεύτικες). Επομένως, μια νέα ικανότητα είναι η ικανότητα αναζήτησης σωστών πληροφοριών μέσω της ανασκόπησης των πηγών και της κριτικής σκέψης.

Ποιες είναι οι βασικές προκλήσεις στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης στην εργασία για/με τη νεολαία;

Υπάρχουν πολλές προκλήσεις που μπορούν να αντιμετωπίσουν οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας όταν εισάγονται δραστηριότητες κατά της προπαγάνδας, της παραπληροφόρησης και των ψεύτικων ειδήσεων. Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό ο τομέας της εκπαίδευσης και της νεολαίας να λάβει σοβαρά υπόψη αυτή τη δράση ως κοινωνικό ζήτημα:

- Η διαδικτυακή δραστηριότητα και η περιοχή εμπειρίας των εργαζομένων νέων είναι πολύ περιορισμένη και συχνά αποτελούν τη βασική αντίσταση κατά της διαδικτυακής τεχνολογίας.

---

¹¹ Αντιμετώπιση προπαγάνδας, παραπληροφόρησης και ψεύτικων ειδήσεων, εκστρατεία Free to speak, safe to learn του Συμβουλίου της Ευρώπης <https://www.coe.int/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>

Αυτό κάνει την παραδοσιακή εργασία της νεολαίας ένα σύστημα που υστερεί σε σχέση με τις ανάγκες και τις εμπειρίες των νέων. Οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας θα πρέπει να επιδείξουν σημαντική δέσμευση για επαγγελματική ανάπτυξη.

- Οι ταχέως μεταβαλλόμενες αλλαγές της τεχνολογίας και της διαδικτυακής δραστηριότητας των νέων καθιστούν δύσκολη τη χρήση παραδοσιακών τρόπων εκπαίδευσης των εργαζομένων για νέους ώστε να ενημερώνονται για τις πρόσφατες εξελίξεις. Ο μόνος τρόπος για να μάθετε τι νέο υπάρχει, είναι να είστε ενεργός χρήστης και ακόλουθος των σημερινών τάσεων της διαδικτυακής δραστηριότητας.
- Η εύρεση χώρου στο χρονοδιάγραμμα των εργαζομένων για νέους για συζήτηση σχετικά με την παραπληροφόρηση και τη ριζοσπαστικοποίηση ή η ενσωμάτωση αυτών των θεμάτων σε όλη την εργασία σε όλο το πρόγραμμα είναι ένα άλλο δίλημμα. Ενώ μπορεί να τεθούν πτυχές κατά τη συζήτηση σχεδόν οποιουδήποτε άλλου θέματος, είναι σημαντικό να εξετάσουμε αυτό το φαινόμενο των ψεύτικων ειδήσεων και της παραπληροφόρησης ως ένα θέμα από μόνο του.
- Όπως λέει το άρθρο για Ειδήσεις, Ψεύτικες Ειδήσεις και Παραπληροφόρηση από το Πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον – «η περιγραφή «ψευδείς ειδήσεις» δεν σημαίνει ότι υπάρχει μια κατηγορία ως «αληθινές» ειδήσεις. Όλες οι ειδήσεις είναι μια επιλογή και γράφονται για να ταιριάζουν σε ένα συγκεκριμένο κοινό για έναν συγκεκριμένο σκοπό. Η παροχή του βάθους ανάλυσης και των εξελιγμένων δεξιοτήτων για την κριτική ανάλυση πληροφοριών και ειδήσεων γενικά μπορεί να είναι μια πρόκληση για ορισμένους οργανισμούς, καθώς μπορεί να σημαίνει επίσης βαθύτερο προβληματισμό για τις δικές τους εμπειρίες και αξίες»¹²

Deepfakes

Deepfakes είναι ένας νέος και ιδιαίτερα απαιτητικός τύπος παραπληροφόρησης ήχου, βίντεο ή εικόνας, που χρησιμοποιείται γενικά με κακόβουλους τρόπους. Έχουν τη δυνατότητα να διαδώσουν γρήγορα ψευδείς λέξεις και πράξεις σε ένα παγκόσμιο κοινό και μπορεί να είναι εξαιρετικά δύσκολο να διακριθούν από το πραγματικό περιεχόμενο.¹³

«Ο όρος deepfake χρησιμοποιείται συνήθως για να αναφέρεται σε ένα βίντεο που έχει υποστεί επεξεργασία χρησιμοποιώντας έναν αλγόριθμο για την αντικατάσταση του ατόμου στο αρχικό βίντεο με κάποιον άλλο (ειδικά ένα δημόσιο πρόσωπο) με τρόπο που κάνει το βίντεο να φαίνεται αυθεντικό.»¹⁴ Ο πιο ύπουλος αντίκτυπος των deepfakes, μαζί με άλλα συνθετικά μέσα και ψεύτικες ειδήσεις, είναι η δημιουργία μιας κοινωνίας μηδενικής εμπιστοσύνης, όπου οι άνθρωποι δεν μπορούν ή δεν μπαίνουν πλέον στον κόπο να διακρίνουν την αλήθεια από το ψέμα. Και όταν η εμπιστοσύνη διαβρώνεται, είναι πιο εύκολο να εγείρουμε αμφιβολίες για συγκεκριμένα γεγονότα.¹⁵

¹² Ειδήσεις: Ψεύτικες Ειδήσεις και Παραπληροφόρηση από το Πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον. <https://guides.lib.uw.edu/c.php?g=345925&p=7772376>

¹³ Ο.π

¹⁴ Τι είναι Deepfake? | Deepfake Meaning and Examples | Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/deepfake-slang-definition-examples>

¹⁵ Τι είναι τα Deepfakes πως μπορούμε να τα αναγνωρίσουμε, The Guardian, 2020, <https://www.theguardian.com/technology/2020/jan/13/what-are-deepfakes-and-how-can-you-spot-them>
Η Guardian παραθέτει ορισμό από το λεξικό Merriam-Webster <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/deepfake-slang-definition-examples>

Διαδικτυακές πλατφόρμες που χρησιμοποιούνται από εξτρεμιστικές ομάδες

Οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν στις βίαιες εξτρεμιστικές και ριζοσπαστικές ομάδες ελεύθερη πρόσβαση σε τεράστιο κοινό, και αυτές είναι οι ίδιες πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνται από όλους τους άλλους. Οι εξτρεμιστικές ομάδες ή οι κήρυκες μίσους ή οι στρατολόγοι τους δημιουργούν συχνά ομάδες συνομιλίας σε τοπικό επίπεδο όπου μοιράζονται παραπληροφόρηση από το δικό τους blog και ψεύτικες ειδήσεις. Στη συνέχεια διανέμονται μέσω των ομάδων και των ειδήσεων του Facebook. Συχνά τα tweets και οι ζωντανές μεταδόσεις του Facebook χρησιμοποιούνται επίσης για στρατολόγηση, ειδικά όταν μεταδίδουν επιθέσεις, έχουν ζωντανή κάλυψη των γεγονότων, της διαδικασίας στρατολόγησης νέων μελών και την παροχή εκπαίδευσης. Το γεγονός ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης βασίζονται σε αλγόριθμους, συμβάλλει στην ενίσχυση των ηχο-θαλάμων γύρω από έναν πιθανό στόχο ριζοσπαστικοποίησης. Ο νέος άνθρωπος στη συνέχεια αποκτά περιεχόμενο που τροφοδοτεί τον διχασμό και τον εξτρεμισμό προτού στρατολογηθεί.

Δεν υπάρχει ξεχωριστή διαδικτυακή πλατφόρμα που χρησιμοποιείται από εξτρεμιστικές ομάδες. Αυτές οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται στις ίδιες φιλικές προς τον χρήστη, αξιόπιστες και δωρεάν πλατφόρμες όπως το Facebook, το Instagram, το YouTube, το TikTok και το Twitter. Όλες αυτές οι σελίδες παρέχουν άμεση πρόσβαση σε περιεχόμενο που διαχειρίζονται απαγορευμένες εξτρεμιστικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένου του Daesh και νεοφασιστικών ή ακραίων εθνικιστικών ομάδων στην Ευρώπη. Το γεγονός ότι δεν βλέπουμε το περιεχόμενο, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει και αυτό είναι ανησυχητικό. Σημαίνει ότι όσοι βλέπουν τέτοιο εξτρεμιστικό περιεχόμενο, είναι πιθανό να μην δουν κανένα άλλο περιεχόμενο που δημιουργεί μια εναλλακτική αφήγηση σε σχέση με το εξτρεμιστικό ή ριζοσπαστικό περιεχόμενο.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν στις βίαιες ομάδες έναν ισχυρό μηχανισμό για τη μετάδοση τρομοκρατικών επιθέσεων, αποκεφαλισμών, εκπαιδευτικών βίντεο και υλικού στρατολόγησης που στοχεύουν πιθανά νέα μέλη. Για παράδειγμα, υπάρχουν ορισμένα στοιχεία ότι οι βομβιστές του Μαραθωνίου της Βοστώνης το 2013 έμαθαν πώς να κατασκευάζουν εκρηκτικά από διαδικτυακό υλικό του ISIS¹⁶.

Περιεχόμενο που σχετίζεται με τον τρόπο, όπως οδηγίες από εικονικούς προπονητές για πιθανές στρατολογήσεις σε εξτρεμιστικές ομάδες, μπορεί να βρεθεί εύκολα μέσω μιας απλής αναζήτησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Είναι σοκαριστικό ότι δεν είναι καν απαραίτητο να συμμετάσχετε σε μια ιδιωτική ή μυστική ομάδα για να αποκτήσετε πρόσβαση σε αυτό το περιεχόμενο. Οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούν συχνά τις ομάδες αυτόματης σύστασης και τα μέλη που ταιριάζουν με παρόμοια ενδιαφέροντα, έτσι ώστε οι στρατολόγοι εξτρεμιστικών ομάδων να μπορούν να προσεγγίσουν πιθανά νέα άτομα που μπορεί να ενδιαφέρονται για τέτοιο περιεχόμενο.

Σύμφωνα με έρευνα του Διεθνούς Κέντρου για τη Μελέτη του Βίαιου Εξτρεμισμού (ICSVE), βασισμένη σε 236 σε βάθος συνεντεύξεις, οι οποίες ρωτούσαν το ιστορικό στρατολόγησης και τις εμπειρίες μέσα στην τρομοκρατική ομάδα, μεταξύ πολλών άλλων πτυχών της πορείας των ερωτηθέντων εντός και εκτός της τρομοκρατίας, τα δεδομένα δείχνουν ξεκάθαρα ότι η στρατολόγηση μέσω Διαδικτύου από μόνη της αρκεί για να παρασύρει ένα ευάλωτο άτομο στην ομάδα. Επιπλέον, «το 64% όλων των

¹⁶ Harvard Kennedy School, the journalist's resource, <https://journalistsresource.org/health/boston-marathon-bombings-lessons/>

εξτρεμιστικών ομάδων οφείλεται στα εργαλεία προτάσεων» και ότι το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας προήλθε από τους αλγόριθμους «Ομάδες στις οποίες πρέπει να εγγραφείτε» και «Ανακαλύψτε» της πλατφόρμας.

Το Facebook ισχυρίζεται ότι τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης του εντοπίζουν το μεγαλύτερο μέρος του τρομοκρατικού περιεχομένου που αφαιρείται πριν εμφανιστεί στην πλατφόρμα του, ωστόσο, πολλές ΜΚΟ διαφωνούν με αυτή τη δήλωση. Οι ΜΚΟ κατηγορούν τις εταιρείες τεχνολογίας και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ότι δεν κάνουν αρκετά για να προσαρμόσουν τους αλγόριθμους που επιταχύνουν τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό. Λόγω αυτής της πίεσης, σε ορισμένες χώρες υπάρχει μετατόπιση της ευθύνης για την παρακολούθηση των πλατφορμών του Διαδικτύου για παράνομη και τρομοκρατική δραστηριότητα από την κυβέρνηση και τις ΜΚΟ προς τις τεχνολογικές εταιρείες. Περισσότερος έλεγχος και ρύθμιση των χώρων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σημαίνει λήψη προληπτικής στάσης ενάντια στην παράνομη δραστηριότητα και ενεργή εμπλοκή της αστυνομίας και των εισαγγελικών αρχών. Είναι πολύ σαφές ότι οι αλλαγές δεν μπορούν να συμβούν μόνο με την ευαισθητοποίηση και την πρόληψη, αλλά χρειαζόμαστε επίσης κοινή δουλειά και προσπάθειες από το νομοθετικό σύστημα και την επιβολή του νόμου.

Αιτίες ριζοσπαστικοποίησης

Η δράση του τομέα της νεολαίας για την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και του διαδικτυακού εξτρεμισμού γίνεται μέσω του έργου πρόληψης και της εκπαίδευσης, του ακτιβισμού, της υπεράσπισης και ούτω καθεξής. Το έργο πρόληψης θα είναι αποτελεσματικό μόνο εφόσον γίνουν κατανοητοί οι βασικοί λόγοι, οι αιτίες και τα είδη των ριζοσπαστικοποιήσεων. Επομένως, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε καλά τι προκαλεί τους νέους να ενταχθούν σε εξτρεμιστικές ομάδες, να διαδώσουν ρητορική μίσους στο διαδίκτυο, να αναλάβουν δράση για να βλάψουν κάποιον ή χειρότερα να διαπράξουν τρομοκρατικές επιθέσεις. Οι σελίδες που ακολουθούν εξετάζουν συγκεκριμένα ζητήματα, αιτίες ή τρωτά σημεία που εκθέτουν ορισμένους νέους πιο εύκολα θύματα ριζοσπαστικοποίησης.

«Έχει υποστηριχθεί ότι δεν υπάρχει ένας μόνο δρόμος προς τη ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί στο βίαιο εξτρεμισμό και την τρομοκρατία».¹⁷ Ως εκ τούτου, οι εργαζόμενοι στη νεολαία και οι ηγέτες νεολαίας πρέπει να κατανοήσουν ότι η ριζοσπαστικοποίηση είναι αποτέλεσμα ενός μοναδικού συνδυασμού των προσωπικών παραγόντων (ταυτότητες, κοινωνικά και ψυχολογικά ζητήματα) και των παραγόντων που συνδέονται με τη γύρω κοινότητα ή το περιβάλλον στο οποίο ζει αυτό το νέο άτομο.

Οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά αίτια

«Είναι ευρέως αναγνωρισμένο ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός προκαλεί βαθιά και μακροπρόθεσμη ζημιά στις συνθήκες διαβίωσης, την κοινωνική και οικονομική συμμετοχή, τη συναισθηματική ζωή και την κατάσταση της υγείας των νέων. Συμβάλλει επίσης στη μετάδοση της φτώχειας μεταξύ των γενεών. Με τη σειρά τους, η ανασφάλεια στο βιοτικό επίπεδο, η πολιτική και κοινωνική απομόνωση, τα αισθήματα αποξένωσης και ο ανθυγιεινός τρόπος ζωής επιδεινώνουν προϋπάρχουσες συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο όπου οι κοινωνικά αποκλεισμένοι νέοι κινδυνεύουν ακόμη περισσότερο να υποφέρουν από πρόσθετη στέρση υλικών αγαθών, κοινωνική και συναισθηματική περιθωριοποίηση και προβλήματα υγείας, τα οποία με τη σειρά τους εκθέτουν σε σοβαρότερους κινδύνους αποκλεισμού. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδόν ένας στους τρεις νέους 18 ως 24 ετών κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό.»¹⁸

Τα οικονομικά ζητήματα μπορεί να έχουν έναν αδύναμο σύνδεσμο προς την υποκίνηση εξτρεμισμού, αλλά όχι και προς τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση. Αυτό συμβαίνει επειδή ο εξτρεμισμός, κυρίως οι λαϊκίστικες πολιτικές χρησιμοποιούν τα οικονομικά ζητήματα για να τροφοδοτήσουν τις πολιτικές τους. Όμως, παραδόξως, οι οικονομικές αιτίες δεν αναπτύσσονται περαιτέρω από εκεί.

«Υπάρχει διαμάχη μεταξύ των ερευνητών σχετικά με τη σχέση μεταξύ φτώχειας και πολιτικής βίας. Οι ερευνητές που αντιπροσωπεύουν τις διαφορετικές αντιλήψεις για έναν τέτοιο σύνδεσμο μπορούν να χωριστούν σε τρεις ομάδες που μπορούν να ονομαστούν «χωρίς σύνδεσμο», «αδύναμος σύνδεσμος» και «σύνδεσμος». Η κοινή αντίληψη εντός της κοινωνιολογίας, της κοινωνικής ψυχολογίας και της πολιτικής επιστήμης είναι ότι δεν υπάρχει σύνδεσμος ή αδύναμος σύνδεσμος μεταξύ της απόλυτης φτώχειας και της πολιτικής βίας. Ένα έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2008) σχετικά με τους αιτιολογικούς παράγοντες της RVE υποστηρίζει ότι εάν η φτώχεια είναι αιτία

¹⁷ Discussion Paper | Root Causes of Radicalization in Europe and the Commonwealth of Independent States (UN Development Programme, 2016).

¹⁸ Youth Social exclusion and lessons from youth work, Eurydice and Policy Support Unit (P9) of the Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA), σελ.4

ριζοσπαστικοποίησης, θα είναι έμμεση που εξαρτάται από κοινωνικούς και ατομικούς παράγοντες.»¹⁹

Οι κοινωνικοί παράγοντες, ωστόσο, αποτελούν ισχυρό κίνητρο για εξτρεμιστική συμπεριφορά. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν εκδηλώσεις που σχετίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτά μπορεί να είναι:

- Ο στιγματισμός είναι η επισήμανση και η ύπαρξη αρνητικών απόψεων για άτομα από μια συγκεκριμένη ομάδα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μια διαδικασία μεροληπτικής μεταχείρισης που προκαλεί ντροπή και ταπείνωση στα άτομα αυτής της ομάδας με βάση την ποικιλομορφία που παρουσιάζουν.
- Η περιθωριοποίηση και οι διακρίσεις (πραγματικές ή αντιληπτές) είναι η άδικη ή προκατειλημμένη μεταχείριση ατόμων και ομάδων με βάση χαρακτηριστικά όπως η φυλή, το φύλο, η ηλικία ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Στο άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και στη νομολογία του δικαστηρίου, υπάρχουν και άλλοι λόγοι που προστατεύονται από τις διακρίσεις.
- Περιορισμένη κοινωνική κινητικότητα σημαίνει όταν άτομα από ορισμένες κοινωνικές ομάδες (εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες κ.λπ.) δεν αλλάζουν εύκολα τις κοινωνικές τους ομάδες και τους κοινωνικούς κύκλους τους όπως άλλα άτομα στην κοινωνία. Αυτό μπορεί επίσης να εκδηλωθεί με περιορισμένες ευκαιρίες εκπαίδευσης ή απασχόλησης.
- Οι κοινωνικοί παράγοντες μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως στοιχείο της μετατόπισης ή της αδυναμίας κάποιου να βρει τη δική του θέση στην κοινωνία. Ο εκτοπισμός μπορεί να οφείλεται και σε εξωτερικούς παράγοντες, τη λήψη του καθεστώτος του πρόσφυγα.
- Η εγκληματικότητα είναι ο στιγματισμός και ο αποκλεισμός που συνδέεται με την αιτία και μπορεί επίσης να παρακινήσει την προσέγγιση διαφορετικών εξτρεμιστικών ομάδων.

Ένας συγκεκριμένος τύπος πολιτιστικής περιθωριοποίησης είναι αυτός που βασίζεται στην προσωπική ή εθνική κουλτούρα και το ανήκειν. Λόγω αυτών των ζητημάτων ταυτότητας, πολλοί νέοι άνθρωποι θα ένιωθαν μεγαλύτερη αποξένωση στις κοινωνίες. Για παράδειγμα, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς στη Δυτική Ευρώπη μερικές φορές στερούνται την αίσθηση του ανήκειν, χωρίς να νιώθουν ούτε μέρος του νέου «σπιτιού» ούτε της χώρας που άφησαν πίσω οι γονείς τους

Πολιτικός, ιστορικός και ιδεολογικός εξτρεμισμός

Οι κύριοι τύποι πολιτικών εξτρεμισμών και ριζοσπαστικοποίησης μπορούν να ομαδοποιηθούν σε ακροδεξιές και ακροαριστερές ομάδες. Πολύ συχνά, ο πολιτικός εξτρεμισμός περιορίζεται σε ακροδεξιές ομάδες, καθώς είναι πιο πολλές και πολύ πιο οργανωμένες για να διαδώσουν μίσος και ακρότητα και να διαπράξουν βίαια εγκλήματα. Το μεταβαλλόμενο πολιτικό κλίμα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχει αυξήσει τη συμμετοχή, την ορατότητα και συχνά τα εγκλήματα μίσους που διαπράττονται από πολιτικά εξτρεμιστικές ομάδες. Υπάρχουν συνεχείς ανησυχίες σχετικά με απειλές για την ασφάλεια από βίαια εξτρεμιστικά κινήματα κατά τη διάρκεια των εκλογών, και ιδιαίτερα συχνά συνδέονται με κινήματα κατά των δικαιωμάτων και κατά των φύλων στην Ευρώπη. Σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, ακροδεξιά κόμματα συμμετέχουν στις κυβερνήσεις, γεγονός που δίνει ένα άλλο δίκτυο ασφαλείας στις εξτρεμιστικές τους ομάδες να στρατολογούν νέους και δεν φοβούνται τη διερεύνηση ή τη δίωξη των πιθανών εγκλημάτων τους.

Ο Οργανισμός Συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Επιβολή του Νόμου (EUROPOL) διαπιστώνει ότι η προσφυγική κρίση από τον πόλεμο στη Συρία και το Αφγανιστάν έχει δώσει

¹⁹ Poverty and radicalisation into violent extremism: a causal link? Atle Mesøy, 2013, Norwegian peacebuilding resource centre.

τροφοδοτήσει το «βίαιο ακροδεξιό εξτρεμιστικό φάσμα».²⁰ Λόγω των αυξημένων μεταναστευτικών ροών από τις ζώνες συγκρούσεων, η απήχηση της ξενοφοβίας και της ρητορικής και της ρητορικής μίσους κατά των μεταναστών, ειδικά όταν παρουσιάζεται σε ένα λαϊκίστικο πολιτικό πακέτο, έχει αυξήσει τη δημοτικότητα της ακροδεξιάς. Η ίδια έκθεση περιγράφει επίσης ότι πολιτικά κόμματα που ισχυρίζονται ότι οι μετανάστες εκμεταλλεύονται το ευρωπαϊκό κράτος πρόνοιας, υπονομεύουν τον «ευρωπαϊκό τρόπο ζωής» ή αποτελούν άμεση απειλή για την ασφάλεια των τοπικών πληθυσμών έχουν επικρατήσει στα εκλογικά τμήματα σε αρκετές χώρες.

Επίσης, εθνικιστικά κινήματα, συμπεριλαμβανομένων και των βίαιων, συγκεντρώνουν λαϊκή υποστήριξη, κάτι που είχε να παρατηρηθεί στην Ευρώπη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν αυξανόμενες αναφορές που αφορούν ρητορική μίσους και εξτρεμιστική βία που απευθύνεται σε μετανάστες ή σε εθνικές, εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες. Πρόσφατα, τα κινήματα κατά των δικαιωμάτων κινητοποιούν επίσης τους νέους για τη διάδοση σεξιστικών αφηγήσεων ή την επίθεση στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Ο πολωτικός λόγος και οι πολιτικές ταυτότητες έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις προκληθεί ή σιωπηλά υποστηριχθεί από τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα. Αυτή η νέα τάση έδωσε ώθηση σε βίαιες εξτρεμιστικές ομάδες που επανεμφανίζονται μετά από δεκαετίες που θεωρούνται άσχετες και ξένες κινήσεις.

Η πολιτική και ιδεολογική ριζοσπαστικοποίηση και ο εξτρεμισμός στοχεύουν άμεσα τους νέους και οι μέθοδοι στρατολόγησης τους δεν είναι μόνο παραδοσιακές μέσω της συνομιλίας, αλλά και μέσω εκδηλώσεων όπως η μουσική, οι συναυλίες και οι συγκεντρώσεις που διοργανώνονται από αυτού του τύπου ομάδες. Για παράδειγμα, μια εθνικιστική συγκέντρωση που συνδιοργανώθηκε στη Βαρσοβία από τον Obóz Narodowo-Radykalny (Εθνικιστικό Ριζοσπαστικό Στρατόπεδο) την Ημέρα της Ανεξαρτησίας της Πολωνίας το 2017 σύμφωνα με πληροφορίες προσέλκυσε 60.000 συμμετέχοντες από όλη την Ευρώπη. Το συλλαλητήριο απαγορεύτηκε το 2018.²¹

Μια μελέτη σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών σε νεοναζιστικές και άλλες μορφές δεξιών εξτρεμιστικών ομάδων στη Γερμανία διαπίστωσε ότι υπάρχει αύξηση στον «αριθμό ενεργών ακροδεξιών γυναικών καθώς και αύξηση στον αριθμό των γυναικείων ομάδων στην ακροδεξιά σκηνή. Οι πιθανοί ρόλοι και θέσεις που μπορούν να αναλάβουν οι γυναίκες έχουν επίσης διευρυνθεί: από ακτιβιστές, μαχητές του δρόμου και αρχηγούς συμμοριών έως πολιτικούς της τοπικής αυτοδιοίκησης και από συντονιστές διαδηλώσεων έως ακτιβιστές στο Διαδίκτυο.»²²

Η EUROPOL διαπίστωσε ότι το 2017, το 12% των αποτυχημένων, αποτυχημένων και ολοκληρωμένων επιθέσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν αριστερού χαρακτήρα. Ο στόχος αυτού του είδους τρομοκρατίας είναι πιο συχνά κυβερνητικά κτίρια και οδηγεί περισσότερο σε εμφύλιες αναταραχές παρά σε βία κατά ατόμων και ομάδων.²³

Άλλοι παράγοντες, εκτός από πολιτικούς, μπορεί να είναι και αυτοί που συνδέονται με ιστορικές ιδεολογίες. Εξαιτίας της εθνοκεντρικής διδασκαλίας της ιστορίας. Αυτό περιλαμβάνει την οικοδόμηση μίσους και θλίψης που πλαισιώνονται γύρω από τη θυματοποίηση ως αποτέλεσμα ιστορικών και σημερινών ενεργειών ή αδράνειας, συμπεριλαμβανομένων των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτοί οι παράγοντες συνδέονται με ένα ισχυρό αίσθημα αποξένωσης και αδικίας, για παράδειγμα, με την αίσθηση ότι δεν εκπροσωπούνται από την πολιτική ηγεσία και την αστυνομία, που συχνά ενισχύεται από την ξενοφοβία, τις διακρίσεις και την περιθωριοποίηση. Συχνά, ο εξτρεμισμός μπορεί να γαλουχηθεί από αφηγήσεις ότι είναι αυτόχθονος λαός σε μια συγκεκριμένη χώρα, ζητά κοινωνική δικαιοσύνη για γεγονότα του παρελθόντος, αναζητά εκδίκηση βασισμένη σε ιστορικές ημι-αλήθειες και αφηγήσεις. Τέτοιες εντάσεις μπορεί να είναι δύσκολες,

²⁰ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (EUROPOL, 2018), σελ. 6

²¹ «Η πολωνική πορεία για την Ημέρα της Ανεξαρτησίας από εθνικιστές απαγορεύτηκε στη Βαρσοβία» (BBC News, Nov. 2018) - <https://www.bbc.com/news/world-europe-46123001>

²² Claire Provost και Lara Whyte, "Why are women joining far-right movements, and why are we so surprised?" (OpenDemocracy.net, Jan. 2018).

²³ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (EUROPOL, 2018), σελ. 9.

καθώς συχνά προβάλλονται σε νέους χωρίς να προσφέρουν μηχανισμό κριτικής σκέψης ή απόρριψης αυτών των ιδεών, αλλά μάλλον ανέχονται εκφράσεις μισαλλοδοξίας που μπορεί να μετατραπούν σε ρητορική μίσους και εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας. Ένα άλλο αποτέλεσμα από τέτοιες αφηγήσεις, είναι ότι ορισμένοι νέοι ωθούνται να ενταχθούν σε μια βίαιη εξτρεμιστική ομάδα λόγω της πίστης σε ένα ιερό καθήκον, μια ιστορική αποστολή, μια αποκαλυπτική προφητεία, ως μέσο για την επίτευξη δικαιοσύνης ή ισότητας. Με αυτόν τον τρόπο, οι νέοι ωθούνται για παράδειγμα να ενταχθούν σε ακροδεξιές ομάδες «προστατεύοντας τον πολιτισμό και τις χώρες τους» ή ακόμη και να συμμετέχουν σε ξένους πολέμους.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο διδασκαλίας της Ιστορίας, η εκπαίδευση της ιστορίας δεν συνίσταται μόνο στη διδασκαλία των μαθητών σχετικά με βασικές ημερομηνίες και πρόσωπα υψηλού προφίλ από το παρελθόν. Η ιστορία, μπορεί να δείξει στους μαθητές πώς να σκέφτονται ανεξάρτητα, εξετάζοντας γεγονότα χρησιμοποιώντας κριτική σκέψη και κατανοώντας πώς αυτά τα γεγονότα έχουν επηρεάσει τον κόσμο και συνέβαλαν στη διαμόρφωση των κοινωνιών μας. Αυτές οι δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης θα πρέπει στη συνέχεια να επιτρέπουν στους μαθητές να γίνουν ενημερωμένοι, ενεργοί πολίτες.²⁴

Ψυχολογικά ζητήματα

Μερικές φορές η ριζοσπαστικοποίηση και ο εξτρεμισμός μπορούν επίσης να ενισχυθούν από κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες. Προκλήσεις όπως η πίεση των συνομηλίκων, αλλά και η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα, και η ριζοσπαστικοποίηση θα ήταν μια εκδήλωση αυτών.

Ορισμένα ψυχολογικά ζητήματα θα περιλαμβάνουν συναισθήματα θλίψης ή κριτικής και συναισθήματα όπως αποξένωση, απομόνωση ή αποκλεισμό. Αυτά τα ζητήματα θα εκδηλώνονταν κυρίως μέσω μιας πολύ συγκρατημένης, εσωστρεφούς και μοναχικής συμπεριφοράς και οι νέοι που επηρεάζονται από αυτά τα ζητήματα συχνά δεν γίνονται αντιληπτοί μεταξύ των συμμαθητών τους ή στις τάξεις.

Ένα άλλο σύνολο ψυχολογικών ζητημάτων προχωρά στην εκδήλωση θυμού και απογοήτευσης λόγω μιας έντονης αίσθησης αδικίας. Αυτοί οι νέοι συχνά καταδικάζουν την κοινωνία, τους συνομηλίκους τους και το σύστημα γενικότερα. Συχνά για αυτούς, οι θεσμοί μιας δημοκρατικής κοινωνίας είναι η πηγή καταπίεσης και η αλληλεπίδρασή τους με τον δημόσιο θεσμό ή την πλειοψηφία, τους προκαλεί κάποια συναισθήματα ταπείνωσης. Εξαιτίας της κατανόησής τους για τον κόσμο, μια έντονη αίσθηση θυματοποίησης καθοδηγεί τις αλληλεπιδράσεις τους, που συχνά είναι πολύ ευαίσθητες στα τρωτά τους σημεία.

Μια τρίτη ομάδα ψυχολογικών ζητημάτων συνδέεται με τη λεγόμενη άκαμπτη κοσμοθεωρία. Αυτοί οι νέοι έχουν την τάση να παρερμηνεύουν καταστάσεις, συχνά πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας και έχουν ισχυρή στάση αντίθεσης με τα κυρίαρχα πολιτιστικά ή κοινωνικά πρότυπα.

Μια άλλη εμπειρία που πυροδοτεί τη ριζοσπαστικοποίηση είναι η έλλειψη υποστήριξης για άτομα που αντιμετωπίζουν τραύματα και άλλους μηχανισμούς πυροδότησης. Συχνά το ψυχολογικό τραύμα που βιώνεται απευθείας από τους γονείς παραμένει άλυτο και μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες βίαιες συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένης της ριζοσπαστικοποίησης.

Προφανώς, η κοινωνικοποίηση είναι η βασική πτυχή για την ενίσχυση ή τη μείωση των ψυχολογικών παραγόντων που οδηγούν στη ριζοσπαστικοποίηση. Οι κοινωνικές ομάδες επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση, την ταυτότητα και το ανήκειν και διαμορφώνουν απόψεις και αξίες. Οι ομάδες

²⁴ Δήλωση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου της διδασκαλίας της Ιστορίας, <https://www.coe.int/en/web/observatory-history-teaching/regular-report>

ενθαρρύνουν επίσης φίλιες, ενισχύουν προϋπάρχοντες δεσμούς φιλικούς και συγγενικούς. Οι κοινωνικές ομάδες, εκτός από την κοινωνικότητα, μπορούν επίσης να μοιράζονται έναν ενθουσιασμό για έναν χαρισματικό ηγέτη. Για πολλούς από τους ριζοσπαστικοποιημένους νέους, το ότι ανήκουν σε βίαιες ριζοσπαστικές ομάδες τους δίνει την αίσθηση του ανήκειν, που δεν μπορούν να βρουν στην κυρίαρχη κοινωνία. Συσχετίζονται με άλλους που μοιράζονται παρόμοιες ανάγκες ή αιτήματα.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφέρουμε ότι η ριζοσπαστικοποίηση και τα ψυχολογικά ζητήματα δεν εξελίσσονται από μόνα τους. Συχνά υπάρχουν εξωτερικά πρόσωπα, οι λεγόμενοι κήρυκες μίσους και εκείνοι που εκμεταλλεύονται τα τρωτά σημεία των ανθρώπων και τα αισθήματα αδικίας, που τροφοδοτούν αυτά τα συναισθήματα μέχρι να γίνουν έντονα. Αυτά τα άτομα διοχετεύουν νεοσύλλεκτους σε εξτρεμιστικές ομάδες χρησιμοποιώντας μεθόδους όπως η πειθώ, η πίεση και η χειραγώγηση.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο ζούμε, εργαζόμαστε, συνδεόμαστε και επικοινωνούμε, και επίσης έχουν καταστήσει δυνατή τη ριζοσπαστικοποίηση με πιο γρήγορους ρυθμούς. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν συνδεσιμότητα, εικονική συμμετοχή, και πολύ επικίνδυνα έναν ηχοθάλαμο για όμοιες εξτρεμιστικές απόψεις. Λόγω της μεταβαλλόμενης λογικής του διαδικτύου, δεν είναι πλέον ένας χώρος εξερεύνησης, αλλά ένα χώρο που εξυπηρετεί μόνο τις ίδιες ιδεολογικές και πολιτικές απόψεις. Αυτές οι φούσκες πληροφοριών ή οι ηχο-θάλαμοι μπορούν να επιταχύνουν τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης και αυξάνουν τις ευκαιρίες για «αυτοριζοσπαστικοποίηση»²⁵

Δεν υπάρχει ξεκάθαρος δρόμος προς την τρομοκρατία και κανένα συνεπές σύνολο παραγόντων που οδηγούν τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση. Μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε από την Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης με εμπειρογνώμονες σε θέματα αντιτρομοκρατίας²⁶ εντοπίζει επίσης μερικούς από αυτούς τους λόγους ριζοσπαστικοποίησης και εξτρεμισμού:

Ένα αίσθημα μοναξιάς και απομόνωσης, συμπεριλαμβανομένης της σύγχυσης για την ταυτότητά του και της αβεβαιότητας ότι ανήκει κάποιος στο κυρίαρχο ρεύμα ή στις κοινοτικές δομές, είναι μια κατάσταση που μερικές φορές βιώνουν οι μετανάστες δεύτερης γενιάς στις χώρες υποδοχής.

Οι εντάσεις από εκείνους που προέρχονται από συντηρητικές κοινωνίες ορισμένων χωρών που περιορίζουν την οικονομική ανεξαρτησία, την κινητικότητα και τη δράση των γυναικών, αλλά και από φιλελεύθερες κοινωνίες με υψηλότερα ποσοστά ισότητας των φύλων που οι άνδρες νιώθουν τρομοκρατημένοι από την ανεξαρτησία των γυναικών.

Πιστεύοντας ότι η κοινότητα του ενός κινδυνεύει από βία ή δίωξη, συμπεριλαμβανομένης της ξενοφοβίας και του μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ευρώπη ή η αντιληπτή απειλή για την ασφάλεια και τον τοπικό «τρόπο ζωής» που αντιμετωπίζεται όταν μετανάστες διαφορετικού πολιτιστικού και θρησκευτικού υπόβαθρου εγκαθίστανται σε ευρωπαϊκές πόλεις

Θλίψη και θυμός σχετίζεται με διακρίσεις και διώξεις από κρατικές υπηρεσίες ή άνιση πρόσβαση σε αυτές. Αυτό περιλαμβάνει τη δημιουργία ρατσιστικού προφίλ ενός υπόπτου για τρομοκρατία με βάση την εθνικότητα και τη θρησκεία στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων. Επιπλέον, μπορεί να υπάρξει οργή λόγω της έλλειψης διεθνούς δράσης ως απάντηση στη δίωξη των μουσουλμάνων ή της συμμετοχής ορισμένων χωρών σε διαφορετικούς πολέμους, όπως η Μέση Ανατολή²⁷, και πρόσφατα η Ουκρανία.

Θρησκευτικά αίτια και πεποιθήσεις

²⁵ RAN Issue Paper: The Root Causes of Violent Extremism (Ranstorp, Radicalisation Awareness Network, European Commission, 2016).

²⁶ Committee of Experts on Counter-Terrorism, The Roles of Women in Daesh: Discussion Paper (Council of Europe, 2016).

²⁷ el-Said and Barrett, Enhancing the Understanding of the Foreign Terrorist Fighters Phenomenon in Syria (United Nations Office of Counterterrorism, 2017).

Η τρομοκρατία υπό θρησκευτική επιρροή του Νταές ξεκινά το 2014 όταν η οργάνωση Νταές, γνωστή ως ISIS, «διεκδίκησε εδάφη στη Συρία και το Ιράκ, και φιλοδοξούσε να αποκτήσει παγκόσμια εμβέλεια στρατολογώντας μέλη πέρα από αυτήν την περιοχή και έχοντας οπαδούς και υποστηρικτές να διαπράττουν βία σε όλο τον κόσμο. Στην κορύφωση της επιχειρησής του το 2014-2015, το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε/Νταές προσέλκυσε στις τάξεις του περίπου 40.000»²⁸ λεγόμενους ξένους τρομοκράτες μαχητές από όλο τον κόσμο, περίπου 6000 από την Ευρώπη.

Το ψήφισμα 2178 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ ορίζει ότι ξένοι τρομοκράτες μαχητές είναι άτομα που ταξιδεύουν σε άλλο κράτος από το κράτος διαμονής ή ιθαγένειάς τους με σκοπό τη διάπραξη, τον σχεδιασμό ή την προετοιμασία ή συμμετοχή σε τρομοκρατικές ενέργειες ή την παροχή ή λήψη τρομοκρατική εκπαίδευση, μεταξύ άλλων σε σχέση με ένοπλες συγκρούσεις.²⁹

Τα τελευταία χρόνια, επικρατεί η τάση λόγω των εδαφικών απωλειών του Νταές στο Ιράκ και τη Συρία, πολλοί από τους ξένους τρομοκράτες μαχητές να επιστρέφουν στα σπίτια τους ή σε άλλες χώρες (Εκθεση της ΕΕ του 2016 για την τρομοκρατική κατάσταση και τις τάσεις της, σελ.19 (EUROPOL, 2016)). Το 17% όσων επιστρέφουν είναι ανήλικοι, που αντιμετωπίζουν μια σειρά από προκλήσεις στα κράτη κατά την επιστροφή τους, ειδικά όσον αφορά στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης. Η μοίρα των παλιννοστούντων που συνδέονται με το Νταές διέφερε πολύ. Ορισμένοι, εντάχθηκαν στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης χωρών στις οποίες έχουν επιστρέψει και αντιμετωπίζουν την ευθύνη για τη σχέση τους με εξτρεμιστικές ή τρομοκρατικές ομάδες. Μερικοί επιστρέφοντας φαίνεται να έχουν εγκαταλείψει τη βίαιη εξτρεμιστική ιδεολογία για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένης της απογοήτευσης και αναμορφώνονται, ενώ άλλοι δεν έχουν αποριζοσπαστικοποιηθεί και συνεχίζουν να αποτελούν πραγματική απειλή για την ασφάλεια.

«Αν και τα ξένα τρομοκρατικά δίκτυα που επιστρέφουν εξακολουθούν να αποτελούν απειλή από την άποψη της πιθανής βίας και έμπνευσης για άλλους, η πλειονότητα των επιθέσεων εμπνευσμένων από το Νταές το 2017 πραγματοποιήθηκαν από τους λεγόμενους «εγχώριους» τρομοκράτες που έχουν ριζοσπαστικοποιηθεί στις χώρες διαμονής τους και δεν έχουν ταξιδέψει ποτέ στο εξωτερικό για να ενταχθούν σε τρομοκρατική ομάδα. Αυτό είναι συχνά αντίθετο με τις δημοφιλείς πεποιθήσεις, ιδίως όπως παρουσιάζονται από ορισμένες πολιτικές δυνάμεις. Είναι μοναχικοί δρώντες, άνθρωποι που δεν έχουν άμεσους δεσμούς με το Νταές ή οποιαδήποτε άλλη τρομοκρατική οργάνωση, που μπορεί να αποτελούν μια από τις πιο δύσκολες απειλές για την επιβολή του νόμου στον εντοπισμό.»³⁰

Οι χριστιανικές εξτρεμιστικές ομάδες είναι επίσης σε άνοδο και συνήθως συνδέονται με θεωρίες συνωμοσίας. Αυτές οι ομάδες επηρεάζουν έντονα τις κοινωνίες με αφηγήσεις κατά των δικαιωμάτων και κατά των φύλων, καθώς και με τρομοκρατικές επιθέσεις. Πιθανώς, η πιο γνωστή τρομοκρατική επίθεση ήταν το Now, μετά τη θεωρία συνωμοσίας QAnon που βοήθησε να παρακινηθεί η εξέγερση στο Καπιτώλιο των ΗΠΑ, που υποκινήθηκε από την ανοιχτή έκφραση της χριστιανικής πίστης από πολλούς συμμετέχοντες. Στις ΗΠΑ, αλλά και στην Ανατολική Ευρώπη, οι χριστιανικές εκκλησίες μπορεί να έχουν διαφορετικό δόγμα, αλλά οι κληρικοί και οι ποιμένες τους διαδίδουν ανοιχτά τις θεωρίες συνωμοσίας στους πιστούς. Για παράδειγμα, στη Σερβία, η εκκλησία ανέφερε τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα ως «παραφυάδες από τα Σόδομα και τα Γόμορρα», και ο Amfilohije Radovic, αρχιερέας και κορυφαίος ιεράρχης της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, έμμεσα δικαιολογούσε τη σχεδιαζόμενη βία κατά της Παρέλασης Υπερηφάνειας και, με κάποιο τρόπο, κάλεσε ακόμη και τους οπαδούς του να συμμετάσχουν στη διάπραξη βίας. Επίσης, ο ιερέας Dragan Terzic σχολίασε σχετικά με τον Νόμο για την Απαγόρευση των Διακρίσεων: «Αυτός ο νόμος διαγράφει τη γραμμή ανάμεσα στο καλό και το

²⁸ The Challenge of Returning and Relocating Foreign Terrorist Fighters: Research Perspectives (United Nations Counter Terrorism Committee Executive Directorate, 2018), σελ. 4.

²⁹ Βλέπε S/RES/2178 (United Nations Security Council, 2014).

³⁰ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (EUROPOL, 2018), σελ. 6.

κακό. Έχει αρνητικές επιπτώσεις όχι μόνο ως προς τις ηθικές πτυχές αλλά επίσης και ως προς την κοινωνία, τοποθετώντας την πιο κοντά στα ζώα, κάτι που είναι καταστροφή για ολόκληρο το έθνος και το κράτος.»³¹

Είναι μια πολύ λεπτή γραμμή πώς να διασφαλίσουμε ότι η ελευθερία της θρησκείας δεν κινδυνεύει όταν αντιμετωπίζουμε τον θρησκευτικό εξτρεμισμό. Σε αυτή τη γραμμή, η εργασία για τον θρησκευτικό εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση πρέπει να έχει σωστή εξισορρόπηση. Από τη μια πλευρά, οι κοινωνίες πρέπει να θεωρούν υπεύθυνα τα θρησκευτικά ιδρύματα και τους εκπροσώπους τους για τις πράξεις τους, αλλά επίσης, δεν πρέπει να περιορίζουν την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Σύμφωνα με το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τυχόν περιορισμοί στις εκδηλώσεις της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας μπορούν να υποκινούνται μόνο από τα συμφέροντα της δημόσιας ασφάλειας, από την προστασία της δημόσιας τάξης, υγείας ή ηθικής και δικαιώματα και ελευθερίες των άλλων. Το άρθρο 18 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων είναι παρεμφερές: η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας μπορεί να περιοριστεί εάν αυτό είναι απαραίτητο για την προστασία της «δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας, ηθικής ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων». Είναι σαφές ότι στα διεθνή πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι «η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις του» και όχι την ουσία ή το περιεχόμενο αυτής της θρησκείας ή πεποιθήσεων. Σύμφωνα με το άρθρο 18.2 ICCPR, «κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε εξαναγκασμό που θα έθιγε την ελευθερία του να υιοθετήσει μια θρησκεία ή πεποίθηση της επιλογής του»³².

---

³¹ Μελέτη για την ομοφοβία, την τρανσφοβία και τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου Κοινωνιολογική έκθεση: Σερβία, Δανικό Ινστιτούτο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/SerbiaSociological_E.pdf

³² Στρασβούργο, 20 Ιουνίου 2012 CDL-AD(2012)016 Or. Engl. - Venice Commission. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2012\)016-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2012)016-e)

Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στη ριζοσπαστικοποίηση των νέων

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Ένωσης Ευρωπαϊκών Μαθητών (OBESSU)³³, «Ο αντίκτυπος της πανδημίας στα εκπαιδευτικά συστήματα είναι τόσο δύσκολος όσο και δυσανάλογος και γενικά εξαρτάται από την προ-υπάρχουσα παραμέληση του παρελθόντος. Οι περικοπές στον δημόσιο τομέα τις τελευταίες δεκαετίες συνέβαλαν σε στάσιμες μεθοδολογίες, υποανάπτυκτες εγκαταστάσεις και πιο επισφαλείς συνθήκες εργασίας για τους εκπαιδευτικούς. Έτσι τα σχολικά συστήματα στο μεγαλύτερο μέρος της ΕΕ δεν ήταν έτοιμα να εγγυηθούν την ψηφιακή μάθηση για όλους τους μαθητές. Στην αγωνία, την ανικανότητα και την αβεβαιότητα που βιώνουν γενικά οι νέοι, συμβάλλει το γεγονός ότι οι ανάγκες και οι συνθήκες ζωής τους σπάνια λαμβάνονταν υπόψη κατά τη χάραξη στρατηγικών για την αντιστάθμιση της κρίσης - μια πολιτική συνέχεια περιθωριοποίησης που υποστηρίζουμε ότι παρακάμπτει το ενδεχόμενο του Covid-19. Εάν δεν ληφθούν μέτρα, οι μαθητές των σχολείων θα υποστούν μακροπρόθεσμες συνέπειες της πανδημίας στον κοινωνικό, οικονομικό και συναισθηματικό τομέα της ζωής τους».

Αυτό το απόσπασμα από τη μελέτη του OBESSU περιγράφει τέλεια την αλλαγή της πραγματικότητας όσον αφορά τον αντίκτυπο του COVID-19 στους νέους. Η πανδημική κρίση έκανε τα πάντα διαδικτυακά και τα διαδικτυακά συστήματα εμφανίστηκαν με πολλή παραπληροφόρηση, ρητορική μίσους, απογοήτευση. Σε περιόδους που κόπηκαν οι κοινωνικές και κοινοτικές σχέσεις και η πρόσβαση στην εκπαίδευση έγινε πιο δύσκολη από πριν, οι νέοι (αλλά όχι μόνο) έμειναν χωρίς μεγάλη υποστήριξη για να χειραγωγούνται εύκολα σε θεωρίες συνωμοσίας, ρητορική μίσους, ακραίες και ριζοσπαστικές απόψεις και αισθήματα αδυναμίας. Τα συστήματα εργασίας για νέους και σχολείου στις περισσότερες χώρες της ΕΕ δεν ήταν έτοιμα να εγγυηθούν την ψηφιακή μάθηση για όλους, πράγμα που σήμαινε ότι πολλοί από τους μαθητές και τους μαθητές έμειναν πίσω.

Το γεγονός ότι οι ανάγκες και οι συνθήκες ζωής σπάνια λαμβάνονται υπόψη κατά την ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης κρίσεων συμβάλλει στην ταλαιπωρία, την αδυναμία και την αβεβαιότητα που βιώνουν όλοι οι νέοι. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μακροπρόθεσμες συνέπειες της πανδημίας στους κοινωνικούς, οικονομικούς και συναισθηματικούς τομείς της ζωής θα είναι ακόμη ορατές. Ωστόσο, ήδη ορισμένοι από τους χώρους που μένουν αφύλακτοι από την εκπαίδευση και την εργασία για τη νεολαία, καθώς και η έλλειψη κοινωνικής εργασίας και δραστηριοτήτων ένταξης ή ένταξης έχουν ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη αποξένωση των νέων από την κοινωνία στην οποία ζουν.

Το Δίκτυο Ευαισθητοποίησης για τη Ριζοσπαστικοποίηση στο Κέντρο Προσοχής τους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του Οκτωβρίου 2022, επικεντρώθηκε κυρίως στον COVID-19, τον βίαιο εξτρεμισμό και τα αντικυβερνητικά κινήματα.³⁴ Το δίκτυο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι: «Τροφοδοτούμενο από την πανδημία του COVID-19 και τα αντίστοιχα μέτρα που ελήφθησαν από τις κυβερνήσεις και τις αρχές, υπήρξε μια έξαρση της αντικυβερνητικής δράσης σε όλη την Ευρώπη. Αρκετές εξτρεμιστικές ομάδες, τόσο από τη βίαιη αριστερά όσο και από τη δεξιά, τρέφονται και διαδίδουν κακή πληροφόρηση, παραπληροφόρηση, αφηγήσεις συνωμοσίας και ψευδείς ειδήσεις. Αυτό προσεγγίζει ένα ευρύ κοινό ανθρώπων που με τη σειρά τους γίνονται βίαιοι προς τις αρχές. Ως αποτέλεσμα των πρόσφατων γεγονότων, βλέπουμε έναν αυξανόμενο συνδυασμό αντιεμβολιαστών (το κίνημα κατά του εμβολιασμού κατά του COVID), συνωμοσιών – συμπεριλαμβανομένων εκείνων που διαδίδουν λανθασμένη πληροφόρηση και παραπληροφόρηση σχετικά με την εισβολή της Ρωσίας στην

³³ Through school student's eyes: impact and challenges of COVID-19 on education systems in Europe, Gilda C. Isernia with the support of Rute Nunes, OBESSU, 2022, www.obessu.org

³⁴ Spotlight on COVID-19, Violent Extremism and Anti-Government Movements | October 2022, European Commissions' RAN Network, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/ran-media/ran-spotlight/spotlight-covid-19-violent-extremism-and-anti-government-movements_en

Ουκρανία, οι οποίοι είναι συχνά οι ίδιες ομάδες που διαδίδουν την πληροφορία σχετικά με την πανδημία COVID-19 –, εξτρεμιστών για το κλίμα και πολλών άλλων. Το σωρευτικό αποτέλεσμα είναι η αύξηση της δημόσιας δυσπιστίας, ιδιαίτερα μεταξύ των ευάλωτων ατόμων, προς τις αρχές και τις κυβερνήσεις».

Είναι πολύ δύσκολο να περιηγηθείς σε ένα τόσο περίπλοκο σύστημα αφηγήσεων που προκαλούν σύγχυση, αίσθηση απομόνωσης και δυσπιστία στους θεσμούς. Παραδοσιακά, η εργασία για τη νεολαία θα χρησίμευε ως γέφυρα μεταξύ των νέων και του δημόσιου τομέα, αλλά με τους περιορισμούς του COVID-19, δεν θα μπορούσε να εκπληρώσει αυτόν τον ρόλο. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι νέοι αφέθηκαν να επιλέξουν μεταξύ διαφορετικών επιλογών, πλαστών και παραπλανητικών πληροφοριών και συναναστροφών με ομάδες με βίαιο και εξτρεμιστικό τρόπο λειτουργίας.

Η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης σε ένα τέτοιο πλαίσιο, δεν είναι μόνο διαδικτυακή, αλλά μπορεί επίσης να προέλθει από την οικογένειά και ομάδες φίλους. Είναι πολύ προφανές ότι δεν είναι μόνο οι νέοι τα θύματα των νέων αντικυβερνητικών αφηγήσεων ριζοσπαστικοποίησης. Όλοι πάλευαν με τη ριζοσπαστικοποίηση και ειδικά με τις θεωρίες συνωμοσίας για τα εμβόλια, τις αφηγήσεις για τον ιό και τη δημιουργία του και άλλες παραπληροφορήσεις που στόχευαν να ριζοσπαστικοποιήσουν τις απόψεις των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, οι εργαζόμενοι για νέους αντιμετωπίζουν τώρα ένα πλαίσιο που είναι πιο περίπλοκο και πολύπλευρο, όπου κάθε αφήγηση θα μπορούσε να προκαλέσει βίαιες εξτρεμιστικές αντιδράσεις στο Διαδίκτυο. Δυστυχώς, αυτές οι αφηγήσεις είναι ορατές στις εκλογές, που απευθύνονται και συνεργάζονται με τον δημόσιο τομέα, τη συμμετοχή, την πρόσβαση στα δικαιώματα, τις διακρίσεις, τα μέσα ενημέρωσης και πολλούς άλλους τομείς.

Ο ρόλος των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας (youth workers) στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης

Πρόληψη και ευαισθητοποίηση

Το έργο για την πρόληψη του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης, εντός και εκτός διαδικτύου μεταξύ των νέων είναι ένα σύνθετο και πολυπρόσωπο ζήτημα. Σε αυτό το θέμα, υπάρχουν διάφορες υπηρεσίες επιβολής του νόμου (αστυνομία, εισαγγελία, επιθεώρηση) που εργάζονται, εκτός από τις υπηρεσίες πολιτικής και χάραξης πολιτικής, τα μέσα ενημέρωσης, την εκπαίδευση και την κοινωνική εργασία και τα ίδια τα θρησκευτικά ιδρύματα.

Τούτου λεχθέντος, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο καθώς είναι οι πρώτοι στη σειρά στη δημιουργία θετικών σχέσεων με τους νέους. Οι χώροι για τη νεολαία πρέπει να είναι ασφαλή και φιλόξενα περιβάλλοντα, όπου κάθε νέος μπορεί να εκφράσει τις απόψεις, τις εμπειρίες και τις ανησυχίες του. Δημιουργώντας αυτές τις κοινωνικές συνδέσεις, η εργασία με/για τους νέους μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο ορισμένοι νέοι να επηρεαστούν υπερβολικά από τον εξτρεμισμό στο διαδίκτυο. Η εργασία με/για νέους αφορά επίσης την ενεργό συμμετοχή και τη δέσμευση, κάποιες φορές αυτό γίνεται μέσω της συμμετοχής, αλλά άλλες μπορεί να γίνει με δραστηριότητες όπως ο αθλητισμός, οι τέχνες, ο εθελοντισμός κ.λπ. Το σημαντικό είναι να υποστηρίξουμε τους νέους να οικοδομήσουν κοινωνικές σχέσεις και να δημιουργήσουν δικές τους ομάδες φίλων, που θα μπορούσαν να μειώσουν τον κίνδυνο να αισθάνονται απομονωμένοι και ευάλωτοι σε εξτρεμιστικές και ριζοσπαστικές στρατολογήσεις. Με πιο δομημένο τρόπο, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν επίσης να προωθήσουν τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και την κριτική σκέψη, υποστηρίζοντας τους νέους να εξετάσουν τις πηγές και την εγκυρότητα των πληροφοριών, να κατανοήσουν το πλαίσιο και την πρόθεση των μηνυμάτων από τα μέσα ενημέρωσης και τις διαδικτυακές πλατφόρμες. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν να υποστηρίξουν νέους που παλεύουν με το άγχος, την κατάθλιψη ή την απομόνωση λόγω διαφόρων ζητημάτων, όπως κοινωνικών ζητημάτων, οικογενειακών προβλημάτων, οικονομικών ζητημάτων κ.λπ. Κατά καιρούς, η συζήτηση για τον βίαιο εξτρεμισμό μπορεί να βοηθήσει τους νέους να κατανοήσουν τα φαινόμενα και να προειδοποιήσουν όταν παρατηρήσουν ότι κάποιος απομονώνεται και υφίσταται μεγαλύτερη επιρροή από εξτρεμιστικές αφηγήσεις. Ο ρόλος της μη βίας είναι επίσης πολύ σημαντικός για να προωθηθεί ως κουλτούρα επικοινωνίας, διαλόγου και ενσυναίσθησης. Ωστόσο, η πρόληψη του εξτρεμισμού μεταξύ των νέων απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση που αντιμετωπίζει τις βαθύτερες αιτίες του εξτρεμισμού, και οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας είναι μόνο ένα μέρος του συστήματος που περιλαμβάνει επίσης τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς των νέων, αλλά και τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου, πολιτικούς και θρησκευτικούς ηγέτες, μέσα ενημέρωσης και άλλα.

Τομείς ανάπτυξης των ικανοτήτων των εργαζόμενων στον τομέα της νεολαίας

Τι πρέπει να γνωρίζουν, να μπορούν να κάνουν και να έχουν ως στάση ζωής οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας προκειμένου να εργαστούν κατά του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης;

Παρακάτω παρουσιάζεται ένας πίνακας με μια προτεινόμενη λίστα ικανοτήτων που μπορούν να βοηθήσουν στην περαιτέρω ανάπτυξη των εργαζόμενων στον τομέα της νεολαίας και στην εκπαίδευση και κατάρτιση. Το πλαίσιο ικανοτήτων που παρουσιάζεται δεν στοχεύει στη δημιουργία ενός παντοδύναμου εργαζόμενου στον τομέα της νεολαίας, αλλά αντιθέτως, σκοπεύει να δώσει ιδέες σε τομείς που μπορούν να αναπτύξουν οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας και οι εκπαιδευτές

μη τυπικής εκπαίδευσης, ώστε να μπορούν να εργαστούν για την πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης

Τομέας αρμοδιοτήτων: Κατανόηση της έννοιας του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης		
ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΔΕΙΚΤΕΣ
Κατανόηση των αιτιών και των ορισμών του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης	Γνώση σχετικά με τα τρέχοντα πλαίσια για τον ορισμό του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης καθώς και για τα αίτια και τις εκδηλώσεις τους	Κατανόηση του κοινωνικο-πολιτιστικού πλαισίου και της πτυχής της βίας που προκαλεί εξτρεμισμό και ριζοσπαστικοποίηση Επιδεικνύει κατανόηση των βαθύτερων αιτιών και των εκδηλώσεων σημείων εξτρεμισμού και ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων
	Ικανότητα κατανόησης των κοινωνικών και πολιτιστικών προκλήσεων, αφηγήσεων και παγίδων που οδηγούν στη ριζοσπαστικοποίηση	Μπορεί να παρουσιάσει διάφορα παραδείγματα θεμάτων που τροφοδοτούν τον εξτρεμισμό και τη βία, βασισμένα σε ισχυρές προκαταλήψεις, αφηγήσεις που υποκινούν ρητορική μίσους και άλλα κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα που οδηγούν σε εξτρεμισμό και ριζοσπαστικοποίηση
	Αυτογνωσία και προτροπή να μάθουν περισσότερα για τις εξελίξεις και τις τάσεις στη βία, τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση μεταξύ των νέων	Δείχνει ικανότητα να αναγνωρίζει αναγνωστικό υλικό, πηγές πληροφοριών, ακαδημαϊκό υλικό και να αποκτήσει νέες γνώσεις για το θέμα Έχει ενδιαφέρον να ασχοληθεί και να κατανοήσει περαιτέρω το θέμα.
Κατανόηση των θεωριών (Διαπολιτισμική, Παγκόσμια Ιθαγένεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα κ.λπ.)	Γνώση των σύγχρονων θεωριών για τον πολιτισμό και την ταυτότητα και τη διαπολιτισμική επικοινωνία	Κατανοεί τον πολιτισμό ως μια δυναμική και πολύπλευρη διαδικασία (ετερογένεια πολιτισμού) και την πολυπλοκότητα της διαδικασίας διαπολιτισμικής επικοινωνίας Κατανοεί τους δεσμούς μεταξύ του πολιτισμού και της ταυτότητας και των διαφορετικών μοντέλων πολιτισμού, καθώς και πώς ορισμένα από αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε απομόνωση και αποκλεισμό.
	Γνώση των πλαισίων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, την Υπευθυνότητα και την Παγκόσμια Εκπαίδευση για την Ιθαγένεια	Γνωρίζει ποια βασικά ανθρώπινα δικαιώματα επηρεάζονται από τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση. Γνώση των πλαισίων και των προσεγγίσεων για την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα
	Ικανότητα να εξηγεί με σαφήνεια τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται στο έργο πρόληψης κατά του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης	Μπορεί να εξηγήσει στους μαθητές με σαφή τρόπο ποιες μεθοδολογίες που εφαρμόζονται στην εργασία για νέους είναι αποτελεσματικές για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού.
	Ευαισθητοποίηση σχετικά με τις διακρίσεις και την ανισότητα, τα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, ιστορικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές αφηγήσεις	Κατανοεί τις διασυνδέσεις μεταξύ προκαταλήψεων, ανισοτήτων και διακρίσεων. Παρακολουθεί στενά τις τάσεις στις αφηγήσεις για την κοινωνική δικαιοσύνη, τις ιστορικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές αφηγήσεις και πώς αυτές επηρεάζουν τους νέους
Τεχνικές ικανότητες σχετικά με την τοπική κοινότητα και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη	Γνώση των πρακτικών βημάτων για τη δημιουργία εταιρικής σχέσης με τα σχολεία, τις αρχές επιβολής του νόμου, τα μέσα	Γνώση σχετικά με τις νομικές συνθήκες, τα επίσημα βήματα και τους μηχανισμούς για την οικοδόμηση εταιρικών σχέσεων με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη

που εργάζονται για την πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης	ενημέρωσης, τους γονείς και άλλους.	Γνώση των δυνατοτήτων αλληλεπίδρασης μεταξύ της εργασίας για νέους και άλλων εργασιών στην πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού και στη ριζοσπαστικοποίηση (όπως τα επίσημα εκπαιδευτικά προγράμματα, η εργασία για την πρόληψη της αστυνομίας, η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης κ.λπ.)
	Ικανότητες επικοινωνίας και δημιουργίας συνεργασίας με άλλους παρόχους υπηρεσιών, όπως δασκάλους και σχολικό προσωπικό, αστυνομικούς, ερευνητές, δημοσιογράφους και ενώσεις γονέων	Δυνατότητα σαφούς επεξήγησης προτεινόμενων δραστηριοτήτων και κοινής χρήσης εργασιών με άλλους συνεργάτες από άλλες υπηρεσίες όταν είναι απαραίτητο
	Ικανότητα καθορισμού κοινών στόχων με τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς, γονείς και άλλους, και συνεργασία	Ικανότητα ανοιχτής επικοινωνίας με τοπικά ενδιαφερόμενα μέρη σε θέματα που σχετίζονται με τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση και να πρόταση δράσεων
Να είναι σε θέση να οργανώνει δραστηριότητες στον τομέα της εργασίας στον τομέα της νεολαίας ενάντια στον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση	Γνώση σχετικά με τα στοιχεία που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή για την εφαρμογή ενός προγράμματος εργασίας στον τομέα της νεολαίας κατά του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης	Γνώση των απαιτούμενων τεχνικών συνθηκών, όπως δωμάτιο, υλικά, χρονοδιάγραμμα κ.λπ., καθώς και το προφίλ των συμμετεχόντων, τις συνθήκες εργασίας και άλλες συνθήκες σχετιζόμενες με το πλαίσιο
	Ικανότητα οργάνωσης και διαχείρισης του προγράμματος εργασίας με/για τη νεολαία	Ικανότητα σχεδιασμού και διαχείρισης των τεχνικών συνθηκών που απαιτούνται για την εφαρμογή προγραμμάτων που σχετίζονται με εργασία με/για τη νεολαία, βασικές δεξιότητες διαχείρισης, δεξιότητες επικοινωνίας και άλλες σχετικές δεξιότητες

Τομέας αρμοδιοτήτων Ανάπτυξη και παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων³⁵

ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΔΕΙΚΤΕΣ
Ανάπτυξη μιας εκπαιδευτικής προσέγγισης βασισμένης στις αρχές και τις αξίες της μη τυπικής μάθησης	Γνώση της έννοιας και των αξιών της μη τυπικής μάθησης ως εκπαιδευτικής πρακτικής	Επιδεικνύει κατανόηση των αξιών και των βασικών αρχών της μη τυπικής μάθησης
		Επιδεικνύει κατανόηση των διαφορετικών εκπαιδευτικών μεθόδων και εννοιών για την αξιολόγηση των αναγκών
	Διαφάνεια και ετοιμότητα για απροσδόκητα στοιχεία κατά τον καθορισμό της εκπαιδευτικής προσέγγισης	Αξιολογεί τα τρέχοντα συμφραζόμενα ζητήματα που σχετίζονται με τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση πριν ή στην αρχή της δραστηριότητας της εργασίας με/για νέους
		Αντιμετωπίζει τις ερωτήσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών μέσω μιας κατάλληλης και προσαρμοσμένης εκπαιδευτικής προσέγγισης
Αποδοχή των βασικών εννοιών, αξιών και		Αισθάνεται άνετα να έχει ένα προσαρμόσιμο πρόγραμμα που βασίζεται στις εμπειρίες και τα ζητήματα των νέων – μαθητών
		Αισθάνεται άνετα να αντιμετωπίζει και να εφαρμόζει τις αρχές της μη τυπικής μάθησης κατά

³⁵ Εμπνευσμένο από το πλαίσιο ικανοτήτων του TALE – Trainers for Active Learning in Europe, 2011 <https://pip-ue.coe.int/en/web/youth-partnership/tale?desktop=false>

	ενοποιημένης πρακτικής της μη τυπικής μάθησης	το σχεδιασμό ενός προγράμματος με ιδιαίτερη έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των νέων Επιδεικνύει γνήσιο ενδιαφέρον για το θέμα της αντιμετώπισης του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης
Επιλογή, προσαρμογή ή δημιουργία κατάλληλων μεθόδων	Γνώση των υφιστάμενων μεθόδων και των πηγών τους	Προσδιορίζει τις κατάλληλες μεθόδους από τους διαθέσιμους πόρους στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα
	Γνώση μεθοδολογιών που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση των νέων	Εξηγεί τις μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται σε ένα εργαστήριο κατά την επιλογή, την προσαρμογή και τη δημιουργία μεθόδων. Μπορεί να εφαρμόσει μεθοδολογίες που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και την κριτική σκέψη, την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας και τον διαθρησκευτικό διάλογο
	Ικανότητα επιλογής, προσαρμογής ή δημιουργίας κατάλληλης μεθόδου	Δημιουργεί και προσαρμόζει μεθόδους ανάλογα, έχοντας κατά νου τα πιο συναφή ζητήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης
	Ικανότητα προσαρμογής σε μια μεταβαλλόμενη κατάσταση προπόνησης	Αυτοσχεδιάζει και προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις
	Θάρρος για αυτοσχεδιασμό, προσαρμογή και αντιμετώπιση άγνωστων και απρόβλεπτων καταστάσεων	Τολμά να αυτοσχεδιάζει και να προσαρμόζεται σε άγνωστες και απρόβλεπτες καταστάσεις πάντα με την ιδέα της προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της μη βίας.
Κατανόηση και των διευκόλυνση ομαδικών μαθησιακών διαδικασιών	Γνώση των θεωριών και των εννοιών των σχέσεων εξουσίας	Κατανοεί τη δύναμη και την ευθύνη του εκπαιδευτή/συντονιστή σε ένα εργαστήριο Κατανοεί τη δύναμη της δυναμικής της ομάδας
	Δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης και μη λεκτικής επικοινωνίας	Ακούει προσεκτικά τους άλλους χωρίς να διακόπτει και με αμεροληψία Δίνει σημασία στη γλώσσα του σώματος
	Ικανότητα να κάνετε ερωτήσεις με νόημα και να ολοκληρώσετε τον μαθησιακό προβληματισμό	Θέτει ανοιχτές ερωτήσεις που συνδέονται με το θέμα και οδηγούν τη συζήτηση
	Ετοιμότητα να αντιμετωπίσει και να αντιμετωπιστεί	Τολμά να σπρώξει τους μαθητές και στη συνέχεια να ολοκληρώσει με ασφάλεια τη μαθησιακή τους διαδικασία
Ικανότητα καθοδήγησης της μαθησιακής διαδικασίας απολογισμού μέσω	Κατανόηση του κύκλου βιωματικής μάθησης και του ρόλου του απολογισμού μέσα σε αυτόν	Γνωρίζει τον κύκλο της βιωματικής μάθησης Αναφέρεται στην εμπειρία για να κάνει επαρκείς ερωτήσεις και να οδηγήσει τους μαθητές σε συμπεράσματα
	Δεξιότητες καθοδήγησης μιας ομαδικής μαθησιακής διαδικασίας μέσω απολογισμού	Ικανότητα συμμετοχής συμμετεχόντων με διαφορετικά στυλ μάθησης εντός της ομάδας στη διαδικασία απολογισμού
	Ικανότητα διαχείρισης της διαδικασίας απολογισμού	Διαχειρίζεται μια συζήτηση όταν υπάρχουν αντιπαραθέσεις και πεποιθήσεις, οδηγώντας την ακόμα προς τη μη βία

	όταν υπάρχουν εντάσεις και διαφωνίες	<p>Ικανότητα αναγνώρισης διαφωνιών και εφαρμογής συγκεκριμένων τρόπων και μεθόδων αντιμετώπισης διαφωνιών</p> <p>Ενθαρρύνει την παρατήρηση, την εμπειρία, τον προβληματισμό, τον συλλογισμό και την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών</p>
Ικανότητες που συνδέονται με την αξιολόγηση και την υποβολή εκθέσεων	Γνώση διαφόρων προσεγγίσεων για την αξιολόγηση της μάθησης	Κατανοεί διάφορες προσεγγίσεις για την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων στη μάθησή τους και πώς να χρησιμοποιήσουν τα αποτελέσματα της μάθησης για δικό τους όφελος
	Ικανότητα σχεδιασμού μιας διαδικασίας προβληματισμού, ώστε οι συμμετέχοντες να γνωρίζουν τη δική τους μάθηση	<p>Αυξάνει την επίγνωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων μέσω ουσιαστικών ερωτήσεων και χώρου για αυτοστοχασμό</p> <p>Ενθαρρύνει την έκφραση διαφόρων απόψεων σε έναν ασφαλή χώρο για την αντιμετώπιση του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης</p>
	Προθυμία υποστήριξης και ενδυνάμωσης των συμμετεχόντων να χρησιμοποιήσουν τα μαθησιακά τους αποτελέσματα	Πρωθει την εμπιστοσύνη και παρακινεί τους συμμετέχοντες να εφαρμόσουν τα μαθησιακά τους αποτελέσματα και να δραστηριοποιηθούν ενάντια στον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση μεταξύ των συνομηλίκων τους.
Σχεδιασμός με βάση τις ανάγκες (NAOMIE)	Ικανότητα αξιολόγησης/ανάλυσης των αναγκών των μαθητών	Αξιολογεί τις ανάγκες των μαθητών πριν ή στην αρχή της εκπαιδευτικής δραστηριότητας με γνώμονα την προσαρμογή των θεμάτων σε σχετικά τοπικά ζητήματα που οδηγούν στην αντιμετώπιση του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης
	Ικανότητες επιλογής κατάλληλων μεθόδων	Εφαρμόζει μεθόδους και προσεγγίσεις για τη μεταφορά γνώσεων και αξιών στις μαθησιακές διαδικασίες καθώς και προώθηση της κριτικής σκέψης
	Ικανότητα καθορισμού μαθησιακών στόχων με βάση τις ανάγκες των μαθητών	<p>Αντιμετωπίζει τις ανάγκες των μαθητών μέσω μιας κατάλληλης και προσαρμοσμένης εκπαιδευτικής προσέγγισης</p> <p>Δείχνει γνήσιο ενδιαφέρον για τις ανάγκες των μαθητών</p>
Τομέας ικανοτήτων: Επικοινωνία και ομαδική εργασία		
ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΔΕΙΚΤΕΣ
Επικοινωνία με νόημα	Ικανότητα ξεκάθαρης έκφρασης σκέψεων και συναισθημάτων	Δείχνει ξεκάθαρη κατανόηση των συναισθημάτων και των συναισθημάτων και των επιπτώσεών τους στους άλλους. Επιτρέπει στους συμμετέχοντες – νέους να μοιραστούν τα συναισθήματά τους για θέματα που τους προκαλούν
	Ικανότητες που συνδέονται με την Ενεργή ακρόαση	Επιδεικνύει κατανόηση των εννοιών της ενεργητικής ακρόασης και της μη λεκτικής επικοινωνίας
		Ακούει προσεκτικά τους άλλους χωρίς να διακόπτει και με αμερόληπτο τρόπο
Έχοντας επίγνωση της διαφορετικότητας		Δίνει σημασία στη γλώσσα του σώματος
		Λειτουργεί αποτελεσματικά με νέους από διαφορετικά υπόβαθρα, ιδίως λαμβάνοντας υπόψη εκείνους που είναι εσωστρεφείς, απομονωμένοι και τις ιδιαιτερότητες του κοινωνικού, πολιτιστικού, οικονομικού και θρησκευτικού τους πλαισίου

		Είναι ευαίσθητος στις ανάγκες και τις προκλήσεις των νέων, στην πρόσβασή τους σε αφηγήσεις και απόψεις του κόσμου. Μπορεί ξεκάθαρα να διακρίνει ανάμεσα σε σημάδια ριζοσπαστικοποίησης και απομόνωσης, και απλώς να είσαι εσωστρεφής ή να αντιμετωπίζεις τον αποκλεισμό.
Δημόσια Ομιλία	Γνώσεις και δεξιότητες για δημόσια ομιλία	Γνώση τεχνικών δημόσιας ομιλίας Ικανότητες να εκφραστεί κανείς καθαρά και με αυτοπεποίθηση
	Ικανότητα υποστήριξης και ενθάρρυνσης/αντιμετώπισης της ομάδας ή/και του εκπαιδευόμενου με χρήσιμο τρόπο	Υποστηρίζει και ενθαρρύνει/ αντιμετωπίζει την ομάδα ή/και τον εκπαιδευόμενο με τρόπο που είναι χρήσιμος για την ομάδα/μαθητή
Δημιουργία συμπεριληπτικού και εστιασμένου μαθησιακού περιβάλλοντος	Γνώση τρόπων και μεθόδων ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας, της επίλυσης προβλημάτων και της «εκτός του κουτιού» σκέψης	Αναφέρεται σε μια ποικιλία μεθόδων που ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα, την επίλυση προβλημάτων και τη «εκτός του κουτιού» σκέψη, σύμφωνα με την προώθηση της κριτικής σκέψης.
	Περιέργεια και άνοιγμα στον αυτοσχεδιασμό και πειραματισμός στη συμπερίληψη	Τολμά να αυτοσχεδιάσει και να πειραματιστεί για να εμπλέξει περισσότερους απομονωμένους και απρόσιτους νέους στα προγράμματα
	Γνώση ηθικών ορίων	Υιοθετεί κατάλληλη συμπεριφορά που σέβεται τα ηθικά όρια σε μια δεδομένη ομάδα νέων
Να γνωρίζει τις διαδικασίες της ομάδας και να μπορεί να εργάζεται σε ομάδες	Γνώση των διαδικασιών της ομάδας και της επιρροής τους στην αποτελεσματικότητα της ομάδας	Υπενθυμίζουν στον εαυτό τους τις διαδικασίες της ομάδας και την πιθανή επιρροή τους στην αποτελεσματικότητα της ομάδας, ειδικά εάν εργάζονται με εξωτερικούς συνεργάτες
	Άνοιγμα στις διαδικασίες της ομάδας και αναγνώριση της σημασίας τους	Δείχνει ενδιαφέρον για την ομαδική διαδικασία και δεν αγνοεί κανένα θέμα ομαδικής εργασίας

Τομέας Ικανοτήτων: Μαθαίνω για τη Μάθηση και Διαπολιτισμική Μάθηση

ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΔΕΙΚΤΕΣ
Εμπειρία και πρακτική στην καταπολέμηση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού	Γνώση σχετικά με πρακτικά βήματα προετοιμασίας και προσδιορισμό των βασικών θεμάτων για την καταπολέμηση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού	Μπορεί να κάνει μια λίστα με σημαντικές ενέργειες που πρέπει να γίνουν για να ανοίξουν θέματα σημαντικά για την καταπολέμηση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού Μπορεί να συνδέσει και να συμμετάσχει σε διάλογο με την κοινότητα, τους γονείς και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, οδηγώντας σε αμοιβαία μάθηση και υποστήριξη.
	Δεξιότητες για προβληματισμό σχετικά με τη διαδικασία προετοιμασίας και εφαρμογή των μαθησιακών σημείων στα επόμενα βήματα της δραστηριότητας του εργασία με/για τη νεολαία	Εντοπίζει εύκολα εάν οι δραστηριότητες προετοιμασίας γίνονται με την απαιτούμενη προσοχή και ποιότητα Προτείνει πρόσθετες δραστηριότητες και στρατηγικές για να εξασφαλίσει ότι οι δραστηριότητες εργασίας για νέους προετοιμάζονται κατάλληλα Αφιερώνει χρόνο για να προβληματιστεί σχετικά με την προετοιμασία και την υλοποίηση της

		δραστηριότητας και εξάγει συμπεράσματα από αυτή τη διαδικασία
Εμπειρία και πρακτική στη διαπολιτισμική μάθηση, συμπεριλαμβανομένης της διαθρησκευτικής μάθησης	Γνώση και ενδιαφέρον για τη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική μάθηση και τα θεωρητικά πλαίσια	Συνδέει τη δραστηριότητα εργασίας για νέους με τις σχετικές θεωρίες και έννοιες της διαπολιτισμικής μάθησης και του διαθρησκευτικού διαλόγου
	Δεξιότητες για την επιτυχή διευκόλυνση της διαπολιτισμικής μάθησης	Προτείνει αποτελεσματικά μέτρα για την υπέρβαση απρογραμμάτιστων καταστάσεων και τη διευκόλυνση μιας διαπολιτισμικής διαδικασίας μάθησης
Ικανότητα παροχής και λήψης ανατροφοδότησης σχετικά με τον τρόπο βελτίωσης της εργασίας που γίνεται σε αυτόν τον τομέα	Ικανότητα κριτικού προβληματισμού σχετικά με τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων της εργασίας στον τομέα της νεολαίας	Μπορεί να χρησιμοποιήσει την αξιολόγηση και την ανατροφοδότηση για να εκτιμήσει πόσο επιτεύχθηκαν οι μαθησιακοί στόχοι της δραστηριότητας της εργασίας στον τομέα της νεολαίας
	Δυνατότητα λήψης ανατροφοδότησης	Μπορεί να εντοπίσει τα ισχυρότερα και τα πιο αδύναμα σημεία ως προς το περιεχόμενο της δραστηριότητας που υλοποιείται
Αυτοστοχαστικός ως εργαζόμενος στον τομέα της νεολαίας	Αξιολόγηση των μαθησιακών επιτευγμάτων και των ικανοτήτων του ατόμου	Ακούει ενεργά και κατανοεί τα σχόλια που λαμβάνονται από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη
		Εφαρμόζει κατάλληλες μεθόδους για την αξιολόγηση και την αυτοαξιολόγηση των δικών τους μαθησιακών επιτευγμάτων
	Υπόκειται σε προσωπική/ επαγγελματική ανάπτυξη μέσω ανατροφοδότησης	Αναλαμβάνει την ευθύνη να εκτελέσει την αυτοαξιολόγηση και να δημιουργήσει ένα προσωπικό σχέδιο ανάπτυξης βάσει αυτής
		Κατανοεί τις αξίες και τους μηχανισμούς της ανατροφοδότησης
		Δίνει, λαμβάνει και ενσωματώνει ανατροφοδότηση με εποικοδομητικό τρόπο
		Ζητά ανατροφοδότηση

Κύρια ενδιαφερόμενα μέρη στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης

Η ενότητα που ακολουθεί παρέχει μια επισκόπηση των ενδιαφερομένων μελών για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού, αλλά από μια μη νομική σκοπιά, κυρίως μέσω των εργασιών πρόληψης. Υπάρχουν και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως το σύστημα επιβολής του νόμου, το σύστημα δικαιοσύνης, οι υπηρεσίες πληροφοριών, οι αντιτρομοκρατικές υπηρεσίες που επικεντρώνονται στην εργασία για την ασφάλεια του γενικού πληθυσμού και τον σεβασμό του κράτους δικαίου.

Αυτή η επισκόπηση θα επικεντρωθεί σε:

- Ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της Εκπαίδευσης
- Ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της κοινωνίας των πολιτών της νεολαίας
- ΜΜΕ, μεσάζοντες στο Διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένων εταιρειών τεχνολογίας

Η επιλογή αυτών των ενδιαφερομένων οφείλεται στον άμεσο αντίκτυπό τους στους νέους.

Ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της εκπαίδευσης

Η εργασία για την πρόληψη και όχι τα κατασταλτικά μέτρα είναι το κλειδί για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης. Με αυτή την έννοια, τα ενδιαφερόμενα μέρη εμπλέκονται στην παροχή επίσημης και μη τυπικής εκπαίδευσης στο πρώτο επίπεδο πρόληψης και αντιμετώπισης του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων. Δυστυχώς, οι ενδιαφερόμενοι φορείς στον τομέα της εκπαίδευσης είναι συχνά απροετοίμαστοι και δεν είναι πραγματικά εξοπλισμένοι για να εργαστούν σε τέτοια ζητήματα. Οι δάσκαλοι μπορεί μερικές φορές να αγωνιούν να αντιμετωπίσουν τέτοιες αναδυόμενες και άγνωστες προκλήσεις όπως η ριζοσπαστικοποίηση και ο βίαιος εξτρεμισμός.

Ορισμένα από τα επίσημα εκπαιδευτικά ιδρύματα για να προλάβουν και να καταπολεμήσουν τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό θα απαιτούσαν μια ολιστική επανεξέταση, συμπεριλαμβανομένης της επανεξέτασης των σχολείων ως ενός περιβάλλοντος βασισμένου στα ανθρώπινα δικαιώματα, τόσο όσον αφορά στις μεθόδους όσο και στα προγράμματα σπουδών. Η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για τους νέους συμβάλλει σε μια διαδικασία θετικής οικοδόμησης της ταυτότητάς τους και εξουδετέρωσης της αρνητικής επιρροής που μπορεί να προέλθει από διάφορες ιδεολογίες και εξτρεμιστικές πλατφόρμες.

Τα εκπαιδευτικά συστήματα, τόσο τυπικά όσο και μη τυπικά, θα πρέπει να επικεντρώνονται στην οικοδόμηση ικανοτήτων – όπως η κριτική σκέψη, ο διάλογος και η ειρηνική επίλυση συγκρούσεων. Αυτοί οι τομείς είναι απαραίτητοι για την ενδυνάμωση των νέων να στοχάζονται, να αλληλεπιδρούν με άλλους, να διοχετεύουν και να εκφράζουν ειρηνικά τις απόψεις τους, να απορρίπτουν προκλήσεις για βία και μισαλλοδοξία και να αποφεύγουν τη βίαιη συμπεριφορά. Η ικανότητα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, των εκπαιδευτικών και των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας να διδάξουν αυτές τις ικανότητες πρέπει να ενισχυθεί.

Τόσο η επίσημη όσο και η άτυπη εκπαίδευση θα πρέπει να προάγει το σεβασμό και την εκτίμηση της διαφορετικότητας, ιδίως στη χρήση της γλώσσας, και να τονίζουν ότι το έγκλημα, ιδίως η τρομοκρατία, δεν μπορεί να ταυτιστεί με συγκεκριμένες εθνικές, φυλετικές, θρησκευτικές ή άλλες ομάδες. Η εκπαίδευση είναι κεντρικής σημασίας για την ανάπτυξη και την προώθηση κοινών αφηγήσεων ανεκτικότητας και αμοιβαίας κατανόησης που είναι καθοριστικές για την αντιμετώπιση των διακρίσεων και της ρητορικής μίσους.

Ο τομέας της εκπαίδευσης θα πρέπει να προσεγγίσει και να ενσωματώσει τα θρησκευτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα καθώς και άτομα που είναι αφοσιωμένα στην ειρήνη και αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα πεποιθήσεων. Με αυτόν τον τρόπο, τα συστήματα μάθησης θα προάγουν τη διαλειτουργικότητά τους και την αποδοχή της διαφορετικότητας, ενώ ταυτόχρονα η εκπαίδευση θα αποκτήσει ισχυρές διαθρησκευτικές προσεγγίσεις.

Ενδιαφερόμενα μέρη στην τομέα της κοινωνίας των πολιτών της νεολαίας

Ο κίνδυνος ριζοσπαστικοποίησης και εξτρεμισμού μεταξύ των νέων τροφοδοτείται συχνά από ζητήματα διακρίσεων, αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Αυτά είναι τα ζητήματα που είναι πιο κοντά στο έργο της κοινωνίας των πολιτών της νεολαίας. Οι οργανώσεις νεολαίας θα πρέπει να διαδραματίσουν ρόλο στην καλλιέργεια των συναισθημάτων του ανήκουν στην κοινωνία και στην ενθάρρυνση της ανάπτυξης ενεργής, πολιτικής και δημοκρατικής συμμετοχής όλων των νέων. Απαιτούνται επιπλέον προσπάθειες για την προσέγγιση των νέων που είναι απομονωμένοι, αισθάνονται αποδεσμευμένοι και βιώνουν ήδη τον αποκλεισμό για άλλους λόγους. Αυτές οι προσπάθειες είναι καθοριστικές για την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού.

Οι οργανώσεις νεολαίας μπορούν επίσης να διαδραματίσουν ρόλο στην παροχή υποστήριξης στους νέους και τις «υβριδικές» ταυτότητές τους, που βασίζονται συχνά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες.

Η κοινωνία των πολιτών θα πρέπει επίσης να αναλάβει δράση για την προώθηση και την προστασία των δημοκρατιών, δηλαδή μιας κοινωνίας στην οποία τα άτομα, πέρα από την ποικιλομορφία τους, μπορούν να συγκεντρώνονται γύρω από κοινές, οικουμενικές αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πλουραλιστικές δημοκρατίες. Η κοινωνία των πολιτών των νέων παίζει κεντρικό ρόλο στην παραγωγή πρωτοβουλιών για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης. Αυτά μπορούν επίσης να εισαγάγουν συνεργασίες με σύγχρονα μέσα (διαδίκτυο και μέσα κοινωνικής δικτύωσης) αλλά και με το δημόσιο τομέα και τις επιχειρήσεις.

Η εργασία με/για τους νέους μπορεί να προωθήσει τη συνοχή μέσω τεχνών και αθλητικών πρωτοβουλιών που έχουν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου, της συμφιλίωσης και της ολοκλήρωσης. Αυτές οι δραστηριότητες εργασίας με/για τους νέους μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία γεφυρών μεταξύ διχασμένων ομάδων ή να φέρουν κοντά κοινότητες νέων μέσω μιας ουδέτερης δραστηριότητας για να συμμετάσχουν συλλογικά. Πολύ συχνά σε συγκεκριμένες γειτονίες της Ευρώπης είναι δυνατό να βρεθούν αποδεσμευμένοι νέοι που δεν έχουν συναντήσει ποτέ άλλους νέους από διαφορετικές εθνοτικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές ομάδες. Η εργασία με/για τους νέους έχει το ρόλο να δημιουργήσει τέτοιες γέφυρες και να επαναφέρει την αξία της διαφορετικότητας μεταξύ των νέων.

Η εργασία με/για τους νέους μπορεί επίσης να υποστηρίξει τους νέους που συνεργάζονται με τοπικές επιχειρήσεις και συμμετέχουν στην τοπική οικονομική ανάπτυξη. Για μια περίοδο ετών, ακόμη και το πρόγραμμα της ΕΕ για τη νεολαία επικεντρωνόταν στην υποστήριξη της απασχολησιμότητας και της επιχειρηματικότητας των νέων. Η συμμετοχή των μελών της κοινότητας και η αναγνώριση από τους ηγέτες της κοινότητας μπορεί να αποτελέσουν ισχυρά κίνητρα για τη νεολαία να συμμετάσχει σε τέτοιου είδους δραστηριότητες.

MME, μεσάζοντες στο Διαδίκτυο συμπεριλαμβανομένων εταιρειών τεχνολογίας

Η ευθύνη για την αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους, της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού στο Διαδίκτυο δεν ανήκει μόνο στην εκπαίδευση και στην εργασία με/για τους νέους. Τα μέσα ενημέρωσης και οι εταιρίες τεχνολογίας θα πρέπει να βρίσκονται στην πρώτη γραμμή για την αντιμετώπιση του μεγάλου όγκου του βίαιου εξτρεμιστικού, ξενοφοβικού και μισαλλόδοξου περιεχομένου και συμπεριφοράς στο διαδίκτυο που στοχεύει σε θρησκευτικές ομάδες, εθνοτικές μειονότητες, γυναίκες και μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες ισχύουν εξίσου εντός και εκτός διαδικτύου, ακόμα κι αν χρειάζεται περισσότερος χρόνος για να αναγκαστούν τα δημόσια όργανα επιβολής του νόμου να δράσουν στους ψηφιακούς χώρους. Ένα θετικό παράδειγμα που δείχνει τη δύναμη της κοινωνίας των πολιτών της νεολαίας και την ανάγκη να εκπροσωπούνται εκείνα που μπορεί να είναι θύματα εξτρεμισμού είναι η περίπτωση κατά του Twitter στη Γερμανία. Το Twitter διώκεται στη Γερμανία από δύο ομάδες που ισχυρίζονται ότι το κοινωνικό δίκτυο απέτυχε να αφαιρέσει έξι δημοσιεύσεις, που επιτέθηκαν σε Εβραίους και αρνούσαν το Ολοκαύτωμα, μετά την καταγγελία τους. Αυτή θα είναι μια μοναδική περίπτωση που θα αναλάβει τις εταιρίες τεχνολογίας ως υπεύθυνες να εφαρμόσουν τους δικούς τους όρους και προϋποθέσεις χρήσης της υπηρεσίας.³⁶ Με αυστηρότερο έλεγχο και εποπτεία, οι εταιρείες τεχνολογίας μπορούν επίσης να χαρτογραφήσουν και να αφαιρέσουν τους χώρους που

³⁶ Από το BBC News: Twitter sued over anti-Semitic posts left online, 2023 <https://www.bbc.com/news/technology-64404590>

χρησιμοποιούνται από ριζοσπαστικές ομάδες για τη διάδοση παραπληροφόρησης και τη στρατολόγηση νέων.

Με αυτά τα λόγια, είναι σημαντικό να διατηρηθεί και να προστατεύεται η ελευθερία της έκφρασης και αυτοί οι περιορισμοί δεν θα πρέπει να γίνονται σε βάρος του σεβασμού και της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων. Η αναφορά και η επισήμανση παράνομου και εξτρεμιστικού περιεχομένου στο Διαδίκτυο, θα βελτιώσει τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των κινδύνων και της αφαίρεσης μίσους και βίαιου εξτρεμιστικού περιεχομένου.

Τα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει επίσης να συνεργάζονται με νέους ακτιβιστές του διαδικτύου και οργανώσεις νεολαίας που έχουν δεσμευτεί να προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Διαδίκτυο. Πιθανές πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν τη δημιουργία νέων διαδικτυακών δικτύων, από νέους ακτιβιστές, για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την παροχή εκπαίδευσης σε διαδικτυακή εκστρατεία κατά της μισαλλοδοξίας και των διακρίσεων. Επίσης άλλα παραδείγματα παρέχονται από διάφορα ευρωπαϊκά έργα που στοχεύουν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη αντι-αφηγημάτων από νέους, εκπαιδεύοντάς τους σε αντι-βίαιη απάντηση στη βία και το μίσος στο Διαδίκτυο, καθώς και στη σύνδεση προσπαθειών εντός και εκτός διαδικτύου³⁷.

Τα παραδοσιακά και σύγχρονα μέσα χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο από ομάδες εξτρεμιστών για να διαδώσουν τις αφηγήσεις τους και να στρατολογήσουν νέους οπαδούς. Δεν είναι μόνο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και τα παραδοσιακά μέσα διαδίδουν επίσης μηνύματα διάκρισης, προκατάληψης και προσθέτουν στρώματα απεμπλοκής. Οι νέοι κινδυνεύουν ιδιαίτερα από τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό μέσω της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και του Διαδικτύου, σε συνδυασμό με διάφορους προσωπικούς και συμφραζόμενους παράγοντες. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και τα παραδοσιακά μέσα είναι σε ορισμένες χώρες η κύρια πηγή πληροφόρησης για την πλειοψηφία του πληθυσμού. Τα μέσα ενημέρωσης μπορούν να συμβάλουν στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού μεταξύ των νέων, παρέχοντάς τους μια πλατφόρμα για να εκφράσουν τις ταυτότητες, τις ανησυχίες και τις απογοητεύσεις τους και να ακουστούν μέσα στην κοινωνία. Μπορούν επίσης να βοηθήσουν στην προσέγγιση ευάλωτων νέων που είναι αποκομμένοι από τις κοινότητές τους και την κοινωνία γενικότερα.

Οι ανταφηγήσεις στον εξτρεμισμό είναι αυτές που προωθούν την ανεκτικότητα, τον διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο. Όλες οι κοινότητες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να δραστηριοποιούνται με μηνύματα που λαμβάνουν υπόψη το τοπικό πλαίσιο και τον πολιτισμό, καθώς και τις προκλήσεις και τα πιθανά συναισθήματα απομόνωσης, στέρησης και έλλειψης προοπτικών που αντιμετωπίζουν τα μέλη τους και οι νέοι. Οι νέοι μπορούν επίσης να ασχοληθούν με τη δημοσιογραφία ή να υλοποιήσουν συγκεκριμένα έργα στο Διαδίκτυο για την προώθηση της ανοχής, τη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική κατανόηση ή να παράγουν αντίθετες αφηγήσεις στη ρητορική μίσους. Οι φωνές τους θα ήταν ιδιαίτερα ισχυρές για να αμφισβητήσουν τον εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση και να απωθήσουν τη βία μεταξύ των συνομηλίκων τους.

---

³⁷ Example: We CAN for Human Rights Speech is a joint EU-Council of Europe project <https://www.coe.int/en/web/inclusion-and-antidiscrimination/wecan4hrs>

Καθορισμός μεθόδων και μεθοδολογιών στην εκπαίδευση για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης

Η εργασία για τη νεολαία και η μη τυπική εκπαίδευση αποτελούν βασική προσέγγιση για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και του βίαιου εξτρεμισμού των νέων, τόσο στο διαδίκτυο όσο και εκτός Διαδικτύου. Οι διαφορετικές μεθοδολογίες που μπορούν να εφαρμοστούν αφορούν κυρίως την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα και την παγκόσμια εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη. Πολλά υπάρχοντα πλαίσια ορίζουν την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα, κυρίως ως εκπαίδευση **σχετικά με, μέσω και για** τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει ότι στην εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα οι μαθητές μαθαίνουν περισσότερο **για** τα ανθρώπινα δικαιώματα, **μέσω** του βιώματος τα ανθρώπινα δικαιώματα, έτσι ώστε να δραστηριοποιούνται **για** την προώθηση και τη διαβίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το επόμενο μέρος περιέχει 4 τομείς της εργασίας με/για τους νέους και της μη τυπικής εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι ζωτικής σημασίας για την εφαρμογή μεθοδολογιών στην εκπαίδευση σχετικά με την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης:

- Κριτική σκέψη
- Γραμματισμός στα Μέσα επικοινωνίας
- Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας
- Εργασία με/για τους νέους για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις

Κριτική σκέψη

Η μη τυπική εκπαίδευση θα πρέπει να προάγει την κριτική σκέψη, καθώς ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι ότι πρέπει να είναι ολιστική και ανοιχτή. Ωστόσο, μπορούμε επίσης να υποστηρίξουμε ότι πολλοί εκπαιδευτές μη τυπικής εκπαίδευσης και εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας δεν κατανοούν αρκετά καλά την έννοια και χάνουν ευκαιρίες στη διαδικασία προώθησης δεξιοτήτων κριτικής σκέψης στον απολογισμό και την ανάλυση μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Για να γίνει πιο εφαρμόσιμο στις μεθοδολογίες της μη τυπικής εκπαίδευσης, είναι σημαντικό να καθοριστούν ποιες δεξιότητες αποτελούν τον πυρήνα της κριτικής σκέψης, καθώς και πώς να μάθουμε αυτές τις δεξιότητες μέσω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και δραστηριοτήτων για νέους. Μια καλή επισκόπηση παρέχεται από τον Jonathan Haber από το MIT³⁸ και το παρακάτω είναι μια περίληψη από τη δουλειά του:

«Η κριτική σκέψη περιλαμβάνει σκέψη με δομημένο τρόπο, είναι παραγωγική και «λογική», αλλά η λογική περιγράφει έναν αριθμό συστημάτων για συστηματικό συλλογισμό... Οι ειδικευμένοι κριτικοί στοχαστές πρέπει επίσης να είναι ικανοί να μεταφράζουν τον προφορικό και γραπτό λόγο σε ακριβείς δηλώσεις που μπορούν να ενσωματωθούν σε μια λογική δομή. Αυτή η διαδικασία μετάφρασης είναι τόσο τέχνη όσο και επιστήμη, αλλά με την πρακτική, οι μαθητές μπορούν να εκτελέσουν αυτού του είδους τη μετάφραση σε οτιδήποτε, από ιστορικά ή λογοτεχνικά έγγραφα έως επιστημονικές ιδέες και μαθηματικές αποδείξεις.³⁹»

Έχοντας αυτό υπόψη, υπάρχουν ορισμένες ειδικές δεξιότητες που βοηθούν στην περαιτέρω ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, οι οποίες είναι εξαιρετικά σημαντικές για την ανάπτυξη των νέων και προτείνεται να χρησιμοποιηθούν σε μελλοντικές δραστηριότητες εργασίας με/για τους νέους. Αυτές οι δεξιότητες είναι:

³⁸ Jonathan Haber, Critical Thinking Essentials, MIT Press. LogicCheck.net: <https://www.insidehighered.com/views/2020/03/02/teaching-students-think-critically-opinion>

³⁹ Διδάσκοντας τους μαθητές να σκέφτονται κριτικά (άποψη) – IHE Inside Higher Ed. <https://www.insidehighered.com/views/2020/03/02/teaching-students-think-critically-opinion>

- Δομημένα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται συνήθως σε συζητήσεις και για την καλύτερη κατανόηση του συλλογισμού της σκέψης κάποιου. Με δομημένα επιχειρήματα, οι νέοι πρέπει να αμφισβητούν και να αναλύουν θέματα από διαφορετική οπτική γωνία, ώστε να μην αποδέχονται τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό ως γεγονός.
- Οι αντιλήψεις και οι προοπτικές είναι ένας δεύτερος τομέας παρέμβασης, τον οποίο οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας γνωρίζουν πολύ καλά. Το βασικό για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου είναι η πρόκληση και η ανάπτυξη της κατανόησης διαφορετικών προοπτικών, σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας αναγνώρισης και αποδοχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας όλων των πλευρών. Με αυτόν τον τρόπο, οι νέοι θα πρέπει να οικοδομήσουν μια στάση που ο καθένας μπορεί να βιώσει και να ερμηνεύσει τις αλληλεπιδράσεις και τις πληροφορίες με διαφορετικούς τρόπους, και αυτοί μπορούν να αλλάξουν με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο, για να επιτραπεί σε όλους να αλλάξουν, να αναπτυχθούν και να αναπτυχθούν, θα πρέπει να υπάρχει σεβασμός στην αξιοπρέπεια του καθενός με τρόπο μη βίαιο.
- Η έννοια της αλήθειας σε έναν κόσμο πληροφοριών είναι ένας άλλος τομέας που είναι πολύ σημαντικός για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και διασταυρώνεται με την κριτική σκέψη. Η έννοια της έλλειψης πληροφοριών δεν ισχύει πλέον, αλλά υπάρχει σήμερα ένα νέο ζήτημα που είναι η ρύπανση της πληροφορίας και οι ηχο-θάλαμοι. Είναι αναγκαίο, μέσω της κριτικής σκέψης, να αμφισβητήσει κανείς τον δικό του ηχο-θάλαμο και να κατανοήσει λίγο περισσότερο την πλήρη εικόνα της κοινωνίας και του κόσμου στον οποίο ζούμε. Είναι επίσης σημαντικό να αμφισβητήσουμε την έννοια της καθολικότητας της αλήθειας και να έχουμε μια πολύπλευρη προσέγγιση και αλληλένδετη αλήθεια.
- Η μνήμη, η αντιμετώπιση των συναισθημάτων και η αναζήτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι επίσης μερικοί σημαντικοί τομείς για την κριτική σκέψη. Αυτοί είναι τομείς που δεν είναι κριτική σκέψη καθαυτές, αλλά η εφαρμογή της κριτικής ανασκόπησης και ανάλυσης μπορεί να βοηθήσει να ξεπεραστεί ο θυμός, η οργή, η αδυναμία και η απογοήτευση λόγω του γεγονότος ότι ο κόσμος και η ιστορία του ήταν άδικοι. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε, να θρηνούμε, να μνημονεύουμε και να επιδιώκουμε την κοινωνική δικαιοσύνη χωρίς να επαναλαμβάνουμε τις ίδιες φρικαλεότητες. Το μίσος και η δυστυχία δεν μπορούν να επιλυθούν μέσω του μίσους και του πόνου. Τέτοια μηνύματα πρέπει να γίνουν μέρος των βασικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων κατά της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού.
- Η ενδυνάμωση ως παράγοντας αλλαγής μέσω της μη βίας συνδέεται επίσης με όλα τα παραπάνω, διασφαλίζοντας ότι οι νέοι ενδυναμώνονται, δικτυώνονται, ενημερώνονται και υποστηρίζονται για να αναζητήσουν και να εργαστούν για έναν δικαιότερο κόσμο μέσω της μη βίας, του διαλόγου και της ανταλλαγής των ιδεών και της συνεργασίας. Μόνο έτσι είναι δυνατή η πρόοδος.

Γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας

Όπως υποδεικνύεται στο Compass, το Εγχειρίδιο για την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα⁴⁰ «τα μέσα ενημέρωσης, η τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνίας διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη ζωή των νέων σήμερα και είναι από τους κύριους παράγοντες που έχουν διαμορφώσει την

⁴⁰ Media, Compass Manual for Human Rights Education, online thematic pages, <https://www.coe.int/en/web/compass/media#19>

τρέχουσα γενιά των νέων. Πολλοί νέοι μπορούν να θεωρηθούν ψηφιακοί ιθαγενείς: μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον όπου οι τεχνολογίες πληροφορικής αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής και τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν ψηφιακές συσκευές πριν προλάβουν να περπατήσουν ή να μιλήσουν. Έχει υποτεθεί ότι ακόμη και οι δομές του εγκεφάλου τους είναι διαφορετικές από αυτές των προηγούμενων γενεών ως αποτέλεσμα! Ωστόσο, η ύπαρξη ενός τέτοιου ψηφιακού χάσματος μεταξύ των νέων και της γενιάς των γονιών τους έχει αμφισβητηθεί»⁴¹. Τα βασικά επιχειρήματα είναι ότι το λεγόμενο ψηφιακό χάσμα οφείλεται στην έκθεση και στην πρόσβαση στην τεχνολογία και αυτό μπορεί να έχει τις ρίζες του σε οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και άλλους περιορισμούς (όπως οι διακρίσεις για παράδειγμα).

Απορροφούμε πληροφορίες μέσω διαφορετικών πηγών στην ψηφιακή κοινωνία. Τα παραδοσιακά μέσα, όπως η τηλεόραση, σπανίως χρησιμοποιούνται ως πηγή ειδήσεων και ακολουθούν την πορεία του ραδιοφώνου και των έντυπων εφημερίδων. Σήμερα, οι πληροφορίες τοποθετούνται κυρίως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που μπορεί να οδηγήσουν σε διάφορες πηγές σε επίσημους και ανεπίσημους διαδικτυακούς χώρους, όπως τα blogs, τα vlogs, τα reels, το TikTok κ.τ.λ. Ο νέος τρόπος «κατανάλωσης» ειδήσεων είναι διασκεδαστικός και ενδιαφέρον, και στην ψηφιακή κοινωνία όλοι είναι δημιουργοί ειδήσεων. Αυτό φέρνει πολλές παγίδες, καθώς δεν είναι όλοι εκπαιδευμένοι να δημιουργούν ειδήσεις, να επαληθεύουν το περιεχόμενό τους, να συμμορφώνονται με τα ηθικά ζητήματα σχετικά με τις ειδήσεις και να αναλαμβάνουν την ευθύνη για το περιεχόμενο που τοποθετούν στο διαδίκτυο. Από την άλλη, σε αυτόν τον κόσμο της υπερχειλίσης πληροφοριών, οι νέοι δεν εκπαιδεύονται να ασχολούνται με ειδήσεις, να επιλέγουν τις σχετικές ειδήσεις, να ελέγχουν το περιεχόμενο και να εξετάζουν κριτικά τις πηγές και τις προθέσεις τους. Εξαιτίας αυτού, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έγιναν ο τέλειος χώρος για ριζοσπαστικοποίηση και προώθηση του εξτρεμισμού που οδηγεί στη βία. Πρόσφατες αναφορές που εξετάζουν τη συμπεριφορά των νέων στο διαδίκτυο, υποθέτουν κάποια συσχέτιση μεταξύ της βίας που υπάρχει στο διαδίκτυο και του τρόπου με τον οποίο εκδηλώνεται στην «πραγματική ζωή» ως επιθετική και βίαιη συμπεριφορά προς τους άλλους.

Εξαιτίας αυτών των παραγόντων, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας γίνεται διαρκώς σημαντικό μέρος των πολιτικών εκπαίδευσης (συμπεριλαμβανομένης της μη τυπικής εκπαίδευσης), κοινωνικής εργασίας, πολιτισμού και ενημέρωσης κάθε χώρας στον κόσμο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει πολλές εμβληματικές πρωτοβουλίες για την υποστήριξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σε διάφορους τομείς της ζωής, όπως π.χ:⁴²

- Η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Γραμματισμού στα Μέσα Ενημέρωσης, η οποία έχει συσταθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με στόχο «την προώθηση των δεξιοτήτων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και έργων σε όλη την ΕΕ.»
- Τα Ευρωπαϊκά Βραβεία Γραμματισμού στα Μέσα Επικοινωνίας αποτελούν επίσης μια παράπλευρη πρωτοβουλία για τη βράβευση εμπνευσμένων και εντυπωσιακών έργων στον τομέα της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας
- Μια ομάδα εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συγκεντρώνει επίσης τα ενδιαφερόμενα μέρη στον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας «για να εντοπίσει, να τεκμηριώσει και να επεκτείνει τις καλές πρακτικές στον τομέα της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας και να βελτιώσει τον συντονισμό μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερομένων σε ολόκληρη την ΕΕ»

Οι εργασίες για την παιδεία στα μέσα επικοινωνίας δεν γίνονται μόνο στην Ευρώπη. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας πρωτοβουλίας ονομάζεται “Media Literacy Now” στις ΗΠΑ, που στοχεύει στη δημιουργία ενός δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος βασισμένου στον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, που αποκαλούν «δεξιότητες αλφαριθμητισμού του 21ου αιώνα που χρειάζονται για την

⁴¹ Read more: VanSlyke Timothy, Digital Natives, Digital Immigrants: Some Thoughts from the Generation Gap; <http://technologysource.org/?view=article&id=77>

⁴² Shaping Europe’s Digital Future, Media literacy, European Commission, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-literacy>

υγεία, την ευημερία, την οικονομική συμμετοχή και την ιθαγένεια.»⁴³ Για αυτήν την πρωτοβουλία, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας σημαίνει «την εφαρμογή κριτικής σκέψης στα μηνύματα των μέσων και τη χρήση των μέσων ενημέρωσης για τη δημιουργία των δικών τους μηνυμάτων – είναι μια βασική δεξιότητα του 21ου αιώνα. Ο Γραμματισμός στα Μέσα επικοινωνίας είναι κρίσιμος για την υγεία και την ευημερία, καθώς και για τη μελλοντική συμμετοχή των νέων στην πολιτική και οικονομική ζωή της δημοκρατίας μας».

Η νέα πτυχή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που τα καθιστά σχετικά, αλλά και επικίνδυνα συνδέεται με τη συλλογή προτιμήσεων των χρηστών. Οι νέοι μοιράζονται απρόσεκτα τα προσωπικά τους δεδομένα, και γίνονται εύκολα ανιχνεύσιμοι σε ανεπιθύμητη επιρροή, συμπεριλαμβανομένων των στρατολογών που προωθούν τον βίαιο εξτρεμισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση, καθώς και άλλους διαδικτυακούς θηρευτές. Το γεγονός είναι ότι οι περισσότεροι χώροι μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι διαδικτυακά περιβάλλοντα χωρίς επίβλεψη, όπου μπορεί να υπάρχουν κάθε είδους ακραία μηνύματα, σκληρές και εξευτελιστικές φωτογραφίες, βίντεο, ιστορίες που στοχεύουν στην πρόκληση συναισθημάτων και την κατάχρηση αυτών των συναισθημάτων.

Για να αντιμετωπίσουν αυτές τις προκλήσεις, πολλές χώρες εργάζονται για την ανάπτυξη νόμων για τον περιορισμό της κατάχρησης του Διαδικτύου που υπερβαίνει τον τυπικό κώδικα συμπεριφοράς για διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά διαχειρίζονται τα μέσα στο Διαδίκτυο και περιορίζουν τις επιβλαβείς συνέπειες της διαδικτυακής στρατολόγησης και της διάδοσης μίσους. Ωστόσο, μέχρι να έρθει αυτή η στιγμή, η βασική πτυχή που πρέπει να εργαστούμε είναι αυτή που συνδέεται με τον γραμματισμό στα μέσα και την πραγματική χώνευση των διαθέσιμων μέσων.

Ο σκοπός των μεθόδων εργασίας με/για νέους που συνδέονται με την εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης είναι να κάνουν τους νέους πιο κριτικούς και συνειδητοποιημένους χρήστες και δημιουργούς. Οι μέθοδοι εκπαίδευσης στα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει να επιτρέπουν στους νέους να έχουν μεγαλύτερη επίγνωση των τρεχουσών συνθηκών δημιουργίας και ανταλλαγής περιεχομένου των μέσων, ώστε να μπορούν να διακρίνουν την ποιότητα της πληροφορίας, την αξιοπιστία, την επαληθευσσιμότητα και άλλα χαρακτηριστικά (πρόθεση των ειδήσεων, πλαίσιο κ.λπ.). Η εκπαίδευση στα μέσα δημιουργεί επιλεκτικούς καταναλωτές μέσων κοινωνικής δικτύωσης έτοιμους για τη σημερινή ψηφιακή κοινωνία, αποτρέπει τους νέους να είναι ευάλωτοι στη διαφήμιση, καθώς και τους βοηθά να διατηρήσουν την ασφάλεια και το απόρρητό τους στο διαδίκτυο.

Ένα άλλο χρήσιμο εργαλείο σε αυτόν τον τομέα είναι από το Συμβούλιο της Ευρώπης, συγκεκριμένα η Σύσταση για την ενδυνάμωση των παιδιών στο νέο περιβάλλον πληροφόρησης και επικοινωνίας (2006), η οποία «δηλώνει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να έχουν μια συνεκτική στρατηγική πληροφοριακής παιδείας και κατάρτισης που να ευνοεί την ενδυνάμωση των παιδιών και των εκπαιδευτών τους προκειμένου να αξιοποιήσουν όσο το δυνατόν καλύτερα τις υπηρεσίες και τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας. Η σημασία της προώθησης των δεξιοτήτων και του αλφαριθμητισμού στο Διαδίκτυο επιβεβαιώνεται σε μια άλλη Σύσταση (2009)²², η οποία καλεί τα κράτη μέλη να αναπτύξουν και να προωθήσουν –σε συνεργασία με φορείς του ιδιωτικού τομέα και την κοινωνία των πολιτών– στρατηγικές για την προστασία των παιδιών από περιεχόμενο και επικίνδυνες συμπεριφορές ενώ υποστηρίζουν την ενεργό συμμετοχή τους στο νέο περιβάλλον πληροφόρησης και επικοινωνίας.»⁴⁴

⁴³ Media Literacy Now, USA advocacy group, <https://medialiteracynow.org/>

⁴⁴ Implementing European and International Standards on Media and Information Literacy in various domestic institutions, Council of Europe office in Bosnia and Herzegovina, 2021, <https://rm.coe.int/mil-eng-study-1-implementing-mil-standards-rozgonjokstic/1680a666ca>

Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας

Το Εγχειρίδιο Compass για την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα προσδιορίζει «δύο βασικούς τομείς, στους οποίους οι έννοιες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της τρομοκρατίας μπορεί να έρθουν σε σύγκρουση: ο πρώτος, προφανώς, αφορά την ίδια την τρομοκρατική πράξη. Ο δεύτερος αφορά τα μέτρα που ενδέχεται να ληφθούν από τα επίσημα όργανα κατά την προσπάθεια αντιμετώπισης της τρομοκρατίας.»⁴⁵

Μέσα από διάφορες δραστηριότητες που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, οι νέοι συμμετέχοντες κατανοούν τον ορισμό της τρομοκρατίας, ειδικά από τους φακούς του εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης. Εξετάζει επίσης το θέμα από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή όπως ορίζεται στο Compass η «πράξη τρομοκράτησης μελών του πληθυσμού συνιστά παραβίαση της αξιοπρέπειας και του δικαιώματός τους στην προσωπική ασφάλεια, στην καλύτερη περίπτωση, και παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή, στα χειρότερα... Ορισμένα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκύπτουν σε σχέση με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας – και είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα υπάρχει μια συνεχής ένταση μεταξύ των μέτρων που μια κυβέρνηση θεωρεί ότι είναι απαραίτητο να λάβει για την προστασία του πληθυσμού και των δικαιωμάτων που ίσως χρειαστεί να περιορίσει σε προκειμένου να γίνει αυτό.»⁴⁶

Οι δραστηριότητες εργασίας με/για τους νέους κατά της τρομοκρατίας και του εξτρεμισμού μπορεί να έχουν πολλά επίπεδα μεθοδολογικών προσεγγίσεων και κατευθυντήριων γραμμών:

- Η πτυχή της πρόληψης, διασφαλίζει ότι οι νέοι έχουν επίγνωση των εξτρεμιστικών στρατολογήσεων, αντικατοπτρίζει τα έγκαιρα προειδοποιητικά σημάδια και γνωρίζουν πώς να αναζητούν βοήθεια
- Η πρόληψη μέσω κοινωνικοποίησης, υποστήριξη των νέων να μην αισθάνονται απομόνωση, ώστε να μην γίνονται ευάλωτοι σε διάφορες απειλές από την τρομοκρατία
- Υποστήριξη σε νέους που βιώνουν τραύματα και θύματα που μπορεί να πέσουν στον διαδικτυακό εξτρεμισμό ή σε όσους επηρεάστηκαν από ριζοσπαστικοποίηση και εξτρεμισμό

Οι δραστηριότητες με εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας μπορούν επίσης να περιλαμβάνουν άλλα μέρη της κοινωνίας, όπως η συνεργασία με τα όργανα επιβολής του νόμου (αστυνομία, εισαγγελείς κ.λπ.) ή τους θεσμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα, όπως το γραφείο του διαμεσολαβητή, φορείς ισότητας και διάφορες επιτροπές. Με αυτόν τον τρόπο, η εργασία με/για τους νέους και οι δραστηριότητες εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέονται άμεσα με την πραγματική ζωή και υποστηρίζουν τον διάλογο μεταξύ των νέων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που πλήττονται από τη ριζοσπαστικοποίηση, και των δημόσιων υπηρεσιών. Αυτές οι δραστηριότητες πρέπει να είναι:

1. Σχεδιασμένοι από κοινού με τους άλλους συνεργάτες!

Το στάδιο του σχεδιασμού μπορεί να περιλαμβάνει τους αστυνομικούς που είναι υπεύθυνοι για τις σχέσεις με την κοινότητα ή την κοινοτική αστυνομία εάν υπάρχει στη χώρα. Μπορούν να συνεργαστούν με εργαζόμενους για νέους και να προετοιμάσουν δραστηριότητες που συνδέονται με την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και να ενημερώσουν τους νέους για την υπάρχουσα υποστήριξη που μπορεί να παρέχει η αστυνομία σε περίπτωση που παρατηρήσουν κάποια σημάδια βίαιης ριζοσπαστικοποίησης ή εξτρεμισμού.

2. Εφαρμόζονται σε έναν ασφαλή χώρο για να οικοδομήσουν σχέση εμπιστοσύνης και εμπιστοσύνης από τους συμμετέχοντες

Ένας ασφαλής χώρος όπως ορίζεται από ένα λεξικό είναι "ένα μέρος που προορίζεται να είναι απαλλαγμένο από προκαταλήψεις, συγκρούσεις, κριτική ή δυνητικά απειλητικές ενέργειες, ιδέες ή

⁴⁵ Compass manual for human rights education, section on Terrorism <https://www.coe.int/en/web/compass/war-and-terrorism>

⁴⁶ ο.π

συνομιλίες»⁴⁷. Ένας ασφαλής χώρος αναγνωρίζει ότι η μεροληψία, η κριτική και οι συγκρούσεις αποτελούν μέρος ενός διαλόγου και μάθησης, επομένως δεν εστιάζει στην εξάλειψή τους, αλλά μάλλον στη διασφάλιση ότι ο καθένας μπορεί να αναλογιστεί και να μάθει από αυτά καθώς συμβαίνουν. Σε έναν ασφαλή χώρο, οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας μπορούν να ανοίξουν ερωτήματα που είναι προσωπικά: ταυτότητα, ανήκειν, αποδοχή, σύγκρουση αξιών από διαφορετικές ταυτότητες κ.λπ. και επίσης ερωτήματα που είναι πιο κοινωνικά: κοινωνική δικαιοσύνη, έννοια της ισότητας και της ισότητας, συναλλαγή με καταπίεση από το παρελθόν, δικαιοσύνη και ισότητα ευκαιριών κ.λπ.

3. Βασισμένες στα ανθρώπινα δικαιώματα και στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα Τέλος, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι οι εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας δεν είναι ερευνητές που εργάζονται κατά του εξτρεμισμού, αλλά εργάζονται για την πρόληψη. Ως εκ τούτου, το κύριο καθήκον θα ήταν η υλοποίηση δραστηριοτήτων που βασίζονται πραγματικά στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να αναλογιστούμε και να ελέγξουμε ότι οι δραστηριότητες προσφέρουν χώρους εκπαίδευσης σχετικά με, μέσω και για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει ότι αυτά τα δύσκολα θέματα της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού θα πρέπει να εξεταστούν μέσα από ένα πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αν και βιώνοντας και ζώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα, κατανοώντας πως ο εξτρεμισμός επηρεάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την προώθηση της ζωής στα ανθρώπινα δικαιώματα ως τρόπο πρόληψης της ριζοσπαστικοποίησης.

Εργασία με/για τη νεολαία για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις

Η εργασία για/με τη νεολαία πρέπει να αφορά κάθε μέρος της ζωής των νέων, συμπεριλαμβανομένης της θρησκείας και των πεποιθήσεων. Όπως ορίζεται στο Compass, το Εγχειρίδιο για την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα – «η θρησκεία είναι ένα θέμα που αντιμετωπίζουν πολλοί νέοι στην καθημερινή τους ζωή στο σπίτι, στο κοινωνική ζωή, στη δουλειά ή στο σχολείο. Η εργασία για τη νεολαία μπορεί να βοηθήσει στο να γίνουν οι θρησκευτικές διαφορές παράγοντας πολιτιστικού εμπλουτισμού για τους νέους αντί να αποτελούν πηγή αντιπαράθεσης, ειδικά μέσα από τους φακούς της αμοιβαίας κατανόησης, της ανεκτικότητας και της αποδοχής της διαφορετικότητας».⁴⁸

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι εργαζόμενοι στη νεολαία και οι εκπαιδευτές έγιναν πολύ πιο συνειδητοποιημένοι και ανοιχτοί στον πιθανό ρόλο της θρησκείας. Στην Ευρώπη, η εργασία για τη νεολαία αναπτύχθηκε επίσης εν μέρει, μέσω του έργου των Εκκλησιών (όπως οι λέσχες νέων Don Bosco ή οι YMCA), αλλά σήμερα ρυθμίζεται και προσαρμόζεται και σε άλλες θρησκείες. Η εργασία για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις μπορεί να πάρει διαφορετική μορφή στην εργασία για νέους:

1. Ως κύριο θέμα της δραστηριότητας: η θρησκεία και οι πεποιθήσεις αποτελούν τον πυρήνα της μαθησιακής διαδικασίας της δραστηριότητας καθώς και τους προγραμματισμένους της στόχους. Αυτό σημαίνει ότι η δραστηριότητα ανοίγει ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο της θρησκείας στη ζωή των νέων, τις φιλοδοξίες και τις επιθυμίες τους, τις επιθυμίες τους και τις αντιλήψεις τους για τη θρησκεία. Στοχεύει επίσης στην προώθηση του διαθρησκευτικού διαλόγου, που σημαίνει ότι οι νέοι πρέπει να έχουν μια κουλτούρα αποδοχής διαφορετικών θρησκειών, καθώς και την ελευθερία να επιλέγουν μια θρησκεία ή να μην είναι καθόλου θρησκευόμενοι.
2. Μια δραστηριότητα για τη διαφορετικότητα με παράπλευρη πτυχή του διαθρησκευτικού διαλόγου είναι επίσης ένας τρόπος να εργαστείτε σε αυτά τα θέματα. Μια δραστηριότητα μπορεί να προωθήσει έναν διάλογο για τη βελτίωση της κατανόησης ή των θρησκειών, αλλά και να διερευνήσει τις έννοιες της θρησκείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της

⁴⁷ Λεξικό Merriam Webster <https://www.merriam-webster.com/dictionary/safe%20space>

⁴⁸ Compass, Manual for human rights education, theme on religion and belief <https://www.coe.int/en/web/compass/religion-and-belief>

ιθαγένειας, της συμμετοχής κ.λπ. Αυτές οι δραστηριότητες για τη νεολαία συμβάλλουν επίσης στη θρησκευτική αποδοχή και δίνουν τη δυνατότητα στους νέους να μιλήσουν για τις επιλογές τους, να ανταλλάξουν τις ομοιότητες, τις διαφορές και τις συνέπειες αυτών των επιλογών και να αναζητήσουν τις καλύτερες λύσεις τους.

3. Μια δραστηριότητα που είναι ευαίσθητη στη θρησκεία, είναι μια τέτοια δραστηριότητα που λαμβάνει υπόψη τις διαφορές θρησκειών και πεποιθήσεων μέσα στην ομάδα των νέων και προτείνει ένα σύνολο πρακτικών λύσεων για να κάνει τη δραστηριότητα προσιτή. Μερικές από αυτές τις λύσεις μπορεί να είναι για παράδειγμα: οι διαφορετικοί διατροφικοί κανόνες σε διαφορετικές θρησκείες, τόποι και ώρες προσευχής, κύριες αργίες σε διαφορετικά θρησκευτικά ημερολόγια και καθημερινές πρακτικές διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων κατά τη διάρκεια αυτών των εορτών. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας που γίνεται την Παρασκευή, θα ήταν καλό να έχετε χρόνο για τις προσευχές της Παρασκευής σε περίπτωση που οι συμμετέχοντες είναι πρόθυμοι να το κάνουν. Κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού, μπορεί να χρειαστεί να παρασχεθούν τα γεύματα μετά τη δύση του ηλίου (ιφτάρ). Ομοίως, για τους Χριστιανούς μπορεί να υπάρχει ανάγκη να αφήσουν χρόνο για προσευχές τις Κυριακές.

Η εργασία για τη νεολαία θα πρέπει να αποφεύγει να αγνοεί τη θρησκευτική ταυτότητα ορισμένων από τους νέους που παρακολουθούν τις δραστηριότητές της. Η ευαισθησία για τη θρησκευτική ποικιλομορφία που μπορεί να υπάρχει σε διαφορετικές ομάδες νέων, είναι επίσης ένας τρόπος για να αναγνωρίσουμε τη μοναδικότητα του καθενός από τους νέους που είναι παρόντες στη δραστηριότητα και να αποφύγουμε τον χωρισμό και την απομόνωση. Με αυτόν τον τρόπο, η εργασία για τους νέους μπορεί να προωθήσει τον αμοιβαίο σεβασμό και την κατανόηση, βασικά στοιχεία στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των διακρίσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πανδημία COVID-19 είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των κοινωνικών και κοινοτικών σχέσεων και η πρόσβαση στην εκπαίδευση έγινε πιο δύσκολη από πριν, με αποτέλεσμα να υπάρχει λιγότερη υποστήριξη για τους νέους και περισσότερη διαδικτυακή χειραγώγηση σε θεωρίες συνωμοσίας, ρητορική μίσους, ακραίες και ριζοσπαστικές απόψεις και αισθήματα αδυναμίας. Ο κίνδυνος ριζοσπαστικοποίησης και εξτρεμισμού μεταξύ των νέων τροφοδοτείται συχνά από ζητήματα διακρίσεων, αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Αυτά είναι τα ζητήματα που είναι πιο κοντά στο έργο των εργαζομένων στον τομέα της νεολαίας και των οργανώσεων νεολαίας.

Μέσω της συνεργασίας με τους νέους και της ενθάρρυνσης της ανάπτυξης ενεργού, αστικής και δημοκρατικής συμμετοχής, τα συστήματα εργασίας με/για τους νέους αποτρέπουν επίσης τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό. Απαιτούνται επιπλέον προσπάθειες για την προσέγγιση των νέων που είναι απομονωμένοι, που αισθάνονται αποδεδειγμένοι και που ήδη βιώνουν αποκλεισμό για άλλους λόγους. Οι οργανώσεις νεολαίας διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην παραγωγή πρωτοβουλιών για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης. Αυτά μπορούν επίσης να εισάγουν συνεργασίες με σύγχρονα μέσα (διαδίκτυο και μέσα κοινωνικής δικτύωσης) αλλά και με το δημόσιο τομέα και τις επιχειρήσεις.

Η εργασία με/για τους νέους και η μη τυπική εκπαίδευση αποτελούν τη βασική προσέγγιση για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και του βίαιου εξτρεμισμού των νέων, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου. Η εργασία με/για τους νέους μπορεί να προωθήσει τη συνοχή μέσω τεχνών και αθλητικών πρωτοβουλιών που έχουν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου, τη συμφιλίωση και την ολοκλήρωση. Αυτές οι δραστηριότητες εργασίας με/για τους νέους μπορεί να βοηθήσει να χτιστούν γέφυρες μεταξύ διχασμένων ομάδων ή να ενώσουν κοινότητες νέων μέσω μιας ουδέτερης συλλογικής δραστηριότητας. Οι διαφορετικές μεθοδολογίες που μπορούν να εφαρμοστούν αφορούν κυρίως την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα και την παγκόσμια εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη. Ορισμένα υπάρχοντα πλαίσια ορίζουν την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα, κυρίως ως εκπαίδευση σχετικά με, μέσω και για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει ότι στην εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα οι μαθητές μαθαίνουν περισσότερα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, βιώνοντας και ζώντας στα ανθρώπινα δικαιώματα, έτσι ώστε να δραστηριοποιούνται για την προώθηση και τη διαβίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι προτεινόμενοι τομείς εργασίας, όπως η κριτική σκέψη, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας, η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά της τρομοκρατίας και η εργασία στον τομέα της νεολαίας για τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις αποτελούν τρόπους που προωθούν την κοινωνική συνοχή και την καταπολέμηση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού.

Ως γενική και κοινώς αποδεκτή εντύπωση, οι οργανώσεις εργασίας με/για νέους έχουν τον ενθουσιασμό να διαδραματίσουν ρόλο στην αντιμετώπιση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού. Όσο κι αν προσπαθούν να αναλάβουν αυτόν τον ρόλο, είναι επίσης σημαντικό τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη της κοινωνίας να τις αναγνωρίζουν, να παρέχουν πόρους, εταιρική σχέση και καθοδήγηση, ώστε να υπάρχει πραγματικός αντίκτυπος αυτής της εργασίας και μια πραγματική διατομεακή προσέγγιση.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014), Available at: <https://www.osce.org/secretariat/111438?download=true>
- Government of Canada, National Strategy on Countering Radicalisation to Violence of Canada, 2018, page 7, ISBN: 978-0-660-28894-9
- UN Secretary General's 2015 Plan of Action to Prevent Violent Extremism is available at: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/674
- European Commission's against racism and intolerance, info leaflet, Council of Europe, <https://rm.coe.int/leaflet-ecri-2022/1680a969e9>
- Dealing with propaganda, misinformation and fake news, Council of Europe's Free to speak, safe to learn campaign <https://www.coe.int/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>
- Flash Eurobarometer 464, 2018, https://data.europa.eu/data/datasets/s2183_464_eng?locale=en
- Wardle & Derakhshan, H., 2017. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg, France: Council of Europe.
- News: Fake News, Misinformation & Disinformation - University of Washington. <https://guides.lib.uw.edu/c.php?g=345925&p=7772376>
- What are Deepfakes and how can you spot them, The Guardian, 2020, <https://www.theguardian.com/technology/2020/jan/13/what-are-deepfakes-and-how-can-you-spot-them>
- Harvard Kennedy School, the journalist's resource, <https://journalistsresource.org/health/boston-marathon-bombings-lessons/>
- Anne Speckhard & Molly Ellenberg, Is Internet Recruitment Enough to Seduce a Vulnerable Individual Into Terrorism? 2020, <https://www.icsve.org/is-internet-recruitment-enough-to-seduce-a-vulnerable-individual-into-terrorism>
- Discussion Paper | Root Causes of Radicalization in Europe and the Commonwealth of Independent States (UN Development Programme, 2016).
- Youth Social exclusion and lessons from youth work, Eurydice and Policy Support Unit (P9) of the Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA),
- Poverty and radicalisation into violent extremism: a causal link? Atle Mesøy, 2013, Norwegian peacebuilding resource centre
- European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (EUROPOL, 2018),
- Claire Provost and Lara Whyte, "Why are women joining far-right movements, and why are we so surprised?" (OpenDemocracy.net, Jan. 2018)
- RAN Issue Paper: The Root Causes of Violent Extremism (Ranstorp, Radicalisation Awareness Network, European Commission, 2016)
- Committee of Experts on Counter-Terrorism, The Roles of Women in Daesh: Discussion Paper (Council of Europe, 2016)
- el-Said and Barrett, Enhancing the Understanding of the Foreign Terrorist Fighters Phenomenon in Syria (United Nations Office of Counterterrorism, 2017).
- The Challenge of Returning and Relocating Foreign Terrorist Fighters: Research Perspectives (United Nations Counter Terrorism Committee Executive Directorate, 2018)

- Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity Sociological Report: Serbia, Danish Institute of Human Rights, https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/SerbiaSociological_E.pdf
- Through school student's eyes: impact and challenges of COVID-19 on education systems in Europe, Gilda C. Isernia with the support of Rute Nunes, OBESSU, 2022, www.obessu.org
- Spotlight on COVID-19, Violent Extremism and Anti-Government Movements | October 2022, European Commissions' RAN Network, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/ran-media/ran-spotlight/spotlight-covid-19-violent-extremism-and-anti-government-movements_en
- Jonathan Haber, Critical Thinking Essentials, MIT Press. LogicCheck.net: <https://www.insidehighered.com/views/2020/03/02/teaching-students-think-critically-opinion>
- Compass Manual for Human Rights Education, online thematic pages, <https://www.coe.int/en/web/compass/>
- VanSlyke Timothy, Digital Natives, Digital Immigrants: Some Thoughts from the Generation Gap; <http://technologysource.org/?view=article&id=77>
- Shaping Europe's Digital Future, Media literacy, European Commission, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-literacy>
- Implementing European and International Standards on Media and Information Literacy in various domestic institutions, Council of Europe office in Bosnia and Herzegovina, 2021, <https://rm.coe.int/mil-eng-study-1-implementing-mil-standards-rozgonykostic/1680a666ca>

Outreach Hannover e.V., Γερμανία

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ'ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (ΕΑΚΕΑ). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΕΑΚΕΑ δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.